UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

ELS PLANTEJAMENTS DEL SISTEMA EDUCATIU ALS INICIS DE L'ESPANYA LIBERAL. (1833-1857).

TOM - I

BARTOMEU MULET TROBAT

PALMA, JULIOL-1989

obligacions. Per exemple, podem recordar el que corresponia a l'Inspector de la província de Guadalajara i que es feia en termes bastant radicals, ja que l'incompliment de les seves obligacions al respecte eren bastant notòries segons la nota següent:

> "El Inspector de la provincia de Guadalajara no ha remitido hasta hoy la estadística de las escuelas de Instruccion primaria de la provincia á pesar de haber transcurrido año y medio desde la epoca en que debió enviarla y de que le fue reclamada por la Direccion general posteriormente á este abandono.
>
> Excmo. Sr. reclamo una medida severa que haga comprender á este funcionario, no menos descuidado en los demas asuntos de su cometido, la exactitud con que debe cumplimentar las ordenes del Gobierno de S.M.; y la Comision se ve en el sensible caso de proponerlo así á V.E. ...". (626)

L'encarregat d'elaborar la Memòria de la Comissió auxiliar de Madrid de l'any 1850 referida a la situació de la Instrucció primària fou Mariano Carderera, la qual fou enviada al President de dita Comissió el 7 de juliol de 1853. Document del que només he pogut localitzar la seva presentació i explicació duita a terme pel mateix Carderera.

Aquest document elaborat per encàrrec de l'esmentada Comissió Auxiliar, pot quedar resumit per les paraules que figuren en ell quan es diu:

> "El resultado que presentan los diez cuadros manifiesta á primera vista, con solo sotejar los números de distintas columnas, la inexactitud de

> muchos datos remitidos por los inspectores. El total de escuelas, por ejemplo, difiere en la suma de las que se rigen por los diversos sistemas y de las clasificaciones por los resultados de la enseñanza, así como tambien del número de edificios propios y adquiridos; y en este tenor aparecen diferencias notables en otros datos que debieran ser correlativos. Por eso he creido oportuno formar un resúmen general que tambien acompaño, rectificando algunas cifras en vista de otros documentros que existen en la Sria. de la Comision auxiliar". (627)

L'estadística de que parla Carderera seria molt interessant consultar-la, ja que ens serviria, segurament, per conèixer, de manera bastant aproximada, la quantificació de les escoles de Instrucció primària i les seves característiques generals, en que fos de manera molt esquemàtica. Per exemple, Carderera ho explicava així:

> "El primer cuadro del resúmen general comprende: número de escuelas de diferentes grados y clases; estado del local, enseres y objetos de enseñanza de las mismas; concurrencia de niños y niñas con distincion de edades; régimenes de las escuelas; estado de la disciplina y enseñanza; cantidad á que ascienden los gastos del material y el personal, é importe de las retribuciones de los alumnos. El cuadro segundo manifiesta: el número de maestros y maestras de todos grados y calses; la aptitud, capacidad, instruccion de los mismos; la dotacion fija y eventual que por termino medio corresponde á cada uno. Con estos datos puede á mi ver, formarse juicio aproximado de la instruccion primaria en la Península y posesiones adyacentes". (628)

De totes maneres, el mateix Carderera reconeixia les imperfeccions i la manca d'experiència que es

reflectia a les informacions rebudes. Per altra banda, aquesta situació era comprensible, no tan sols per la manca d'hàbit per a formar aquest tipus d'estadístiques, sinó també per esser un moment de canvi en relació a la política moderada. És natural que es volgués controlar la situació, i per tant mariano Carderera pretenia esser exigent en les obligacions dels encarregats de dur a terme la tasca de la Inspecció, per així poder impulsar el seu model d'administració educativa. Segons aquest model els poders locals havien de complir la seva funció elements més pròxims a la primera línia d'actuació i la Inspecció havia de jugar un paper fonamental en contacte directe amb la Direcció General d'Instrucció pública a través de la Comissió auxiliar.

De totes maneres la situació de l'escola tampoc devia esser massa brillant, però llegim notícies de demanda de creació de noves escoles i es concedien les més urgents, per exemple, en un expedient de 1851 de l'Ajuntament de Palma trobam una notícia com la següent:

> "Son varias las comunicaciones que esta Camision ha dirigido á V.S. para arreglo de las escuelas de Palma. Destruido lo que habia, solo en vista de las Reales ordenes especiales pudo establecerse la escuela práctica de la Normal en

San Francisco de Asis, cuyos buenos resultados van haciendose notorios.

Posteriormente se ha promovidop la creacion de una escuela en los barrios de la parroquia de Santa Cruz y a pesar de haberse insistido, no ha recibido la Comision la noticia da quedar planteada". (629)

Aqueta comunicació anava dirigida de la Comissió Local d'Instrucció primària de Palma al Batle, tot insistint en la necessitat d'establir noves escoles d'Instrucció primària, tant de nins com de nines.

El 1851 es produeix un fet que a Palma condiciona el bon estat de certs edificis dedicats a la Instrucció pública, un terratrèmol, com és senyalat en una sol·licitut que fa la Reial Societat Econòmica Mallorquina Amics del País dirigida al Ministre de Foment el 17 de juliol de 1875, en el que es deia:

"Entre los varios edificios de las suprimidas comunidades religiosas que aun se mantienen en pié dentro de los muros de la Ciudad, el mas digno de atencion y el que con mayor esmero debia haberse conservado, es á no dudarlo el que fue convento de religiosos de San Francisco de Asis, cuyo precioso Claustro Gótico, obra notable del siglo XIV, exista aun la admiracion de propios y extraños, á pesar del abandono en que se encuentra desde mucho tiempo.

Lo espacioso del edificio y el buen estado de conservacion en que se hallaba cuando la suoresion de dichas comunidades, hizo que se colocaran en él las oficinad del Gobierno y de la Diputacion Provincial, pero el terremoto de 1851 lo dejó tan mal parado, que fue preciso lo abandonasen desde luego esas dependencias, quedando unicamente en la

> parte de su recinta que menos deterioro habia sufrido la Escuela Normal de Maestros y la Práctica del mismo establecimiento, modelo de la primera enseñanza de la provincia y el Museo de Pinturas de la Academia de Bellas Artes...". (630)

Aquesta qüestió de l'estat de l'edifici on s'ubicava l'Escola Normal i la de pràctiques, entre altres, va durar bastant de temps. Precisament el 1850 a l'Ajuntament es considerava un informe de l'Arquitecte municipal on es parlava de l'estat d'aquest edifici i de la necessitat de traslladar a un altre local l'Escola Normal. (631)

La contestació del Ministre de Foment, mitjançant un comunicat de la Direcció general d'Instrucció pública de data de l'11 d'agost de 1875, fou:

> "El Excmo. Sr. Ministro de Fomento dice al de Hacienda con esta fecha lo que sigue.= Excmo. Sr.= Vistas las comunicaciones del Gobernador de las Baleares, Vocal de la Academia de San Fernando y otras varias corporaciones, solicitando se exceptue de la desamortizacion el edificio Ex-Convento de S. Francisco de Asis de Palma de Mallorca que se hallan en un estado de ruina segura inminente y se haga cesion del mismo á la Diputacion provincial y al Ayuntamiento de dicha localidad para establecer los ramos de Instruccion pública, Museo y Academia de Bellas Artes: y atendiendo á aquella medida cuya adopcion se pide satisfacera sin grandes dispendios dos necesidades importantes: Primera la conservacion del claustro monumental digno de respeto como modelo grande y acabado de arquitectura ojival y por las memorias sepulcrales que contiene de los siglos catorce y quince y segunda, la aplicacion que se pretende

> dar al citado edificio estableciendo en el las dependencias de los diversos ramos de Instruccion pública y la instalacion de un Museo provincial de antigüedades.: S. M., el Rey (q.D.g.) de conformidad con lo acordado por la Real Academia de S. Fernando ha tenido á bien se recomiende á V.E. muy eficazmente la excepcion de la venta del expresado convento de S. Francisco de Asis de Palma de Mallorca y se haga cesion del mismo a la Diputacion provincial y Corporacion municipal de dicha Ciudad con la precisa condicion de que inmediatamente ha de proceder á las obras necesarias de conservacion y reparacion del edificio y establecer en el mismo todas las dependencias de los ramos de Instruccion pública incluyendo el ... del Museo de Antigüedades". (632)

Determinació que el Govern de la província de Balears dirigia al President de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País el 20 d'agost de 1875. (633)

Per altra banda, el Director de l'Institut Balear, Francesc M. de los Herreros, com a màxim representant de l'Escola Normal, el juny de 1854, ja es queixava de que el Govern volgués alienar el local ocupat per l'Escola de Pràctiques i el de l'Escola Normal, ja que formava part d'una cessió feta a l'Acadèmia de Belles Arts per instal·lar-se en ell. Però, en realitat, l'Escola Normal de Palma va continuar a les dependències de l'ex-convent de Sant Francesc fins 1879. (634)

El 1876, per exemple, segons quedava perfectament indicat a la "Memoria histórica y estadística de la Escuela Normal de Maestros de las Baleares" del 31 de desembre de 1877, signada per Sebastià Font i Martorell, el seu director, d'aquest mateix edifici, deia:

> "Desde el verano del año próximo pasado 1876 en que por el Arquitecto provincial se declaró que ofrecia peligro la bóveda del garn salon de la escuela práctica, ambas secciones de la misma se trasladaron el piso principal, interesa restaurar aquel excelente departamento ...". (635)

De totes maneres, no és que aquests detalls fossin massa importants, però si els afegim a altres, com per exemple el que deia el mateix Sebastià font a l'esmentada Memòria, referent a la funció de l'Escola Normal:

> "Ademas de las ciento cincuenta niños concurrentes a la Escuela práctica, los aspirantes á maestros han sido durante algunos años por término medio unos veintiseis, mas este número ha ido esperimentando cierto aumento, de modo que en el último trienio se han elevado á cuarenta ó mas los titulos expedidos no exceden del mismo promedio de seis en el mismo periodo de un año. Hay algunos maestros que, aprobados en los exámenes, dejan de recoger su título, porque su objeto no ha sido el de dedicarse al magisterio; sino recibir la instruccion correspondiente á esa carrera para dedicarse luego á otras que ofrecen mas lucrativo porvenir, á cuya consecucion les favorece el haber adquirido estos conocimientos.
> Puede asegurarse que la mitad de los alumnos

> que han terminado sus estudios en esta Escuela Normal se han dedicado despues á otras carreras; unos al estudio de facultad, otros al comercio, varios han ido colocados como Profesores á la América del Sur, y algunos, hasta ocho en el año 1874-75 ingresaron en la milicia como oficiales mediante sus correspondientes ejercicios de oposicion, la cual queda descrita en las páginas precedentes, les da una preparacion notoria preferencia sobre todos aquellos que aun poseyendo los conocimientos necesarios, no los han recibido con el caracter práctico y pedagógico que distingue la enseñanza de la Escuela Normal". (636)

Tot això em fa pensar que, una vegada passada l'eufòria inicial dels poders públics vers la potenciació de les Escoles normals per abasteixer les ecoles d'Instrucció primària, no va tenir una continuitat eficaç.

Es continuava contractant gent que no tenia els títols corresponents per complir la tasca encomanada, especialment els pobles no massa grans, com és el cas de Sant Joan l'11 de novembre de 1849:

> "...se hizo presente por el Sr. Presidente, que en fecha de 8 de los corrientes D. Juan Bauzá habia presentado una solicitud en la que pedia ser agraciado por la Junta de Instruccion primaria de este Pueblo, la que fue leida por mí Secretario; despues de discutido el asunto y estando a su satisfaccion acuerdan: que se confirme a D. Juan Bauzá en el destino de maestro de esta Villa en la clase de interino en caso de que no presente título ninguno para concursar tal magisterio, ya que hace tanto tiempo que este Pueblo no tiene maestro, y considerando el bien que hace ha este

> municipio se acordo nombrarlo maestro interino de este Ayuntamiento con la dotacion de 1100 rls, cantidad que se señala á tales funcionarios en los pueblos de esta clase ...". (637)

El febrer de 1850, el Governador confirmava d'ofici l'anomenament de mestre d'Instrucció primària a l'esmentat Joan Bauzà. (638) El que vol dir que el mateix cap polític estava implicat en aquestes i-legalitats, fins i tot el 16 de maig de 1852 l'ajuntament li concedia l'augment de 900 rls. que so-licitava. (639)

El cas de Calvià que el 1842 havia renunciat a pagar el seu becat a l'Escola Normal, el 15 de febrer de 1855, entre dues so-licituds presentades l'any anterior per a mestres interins, Antoni Oliver i antoni Quetglas, el primer tenia títol de l'Escola normal i el segon encara estava en perspectives de tenir-ho, és a dir, que encara era alumne de l'Escola Normal, es decantaren per Antoni Quetglas.

La justificació que es donava era:

> "... hizose presente el oficio de la Comision Provincial y la solicitud presentada por D. Antonio Oliver con el título de Maestro, a fin de que pueda hacer las lecciones de Maestro de Instruccion primaria de esta poblacion; y en consecuencia ha resuelto esta Corporacion manifestar a V.S. que en atencion á ser uno solo el aspirante a dicho magisterio y deseoso del buen

> acierto de la eleccion se abstiene de nombrar en propiedad, y se devuelve los expresados documentos ... nombrando maestro interino desde dia quince de noviembre último á D. Antonio Quetglas que ha cursado en la Escuela Normal y de halla en expectacion de título, por lo que espera esta municipalidad que esa Comision aprobara lo obrado y expedira a favor del último Quetglas el correspondiente título de Maestro interino de este pueblo á contar desde la citada fecha en que fue elegido poe este Ayuntamiento".(640)

El cas de l'alumne d'Escola Normal de mestre becat per l'Ajuntament d'Algaida va esser diferent, ja que Joan Antoni Mulet, que figurava a les llistes dels examens d l'octubre de 1844, uns anys més tard, el 30 de desembre de 1851, va esser contractat per l'Ajuntament per a cobrir la plaça de mestre substitut, (641) després que al 1846 li haguessin denegat la so-licitud i el 30 de juliol de 1852 fou elegit mestre propietari del poble. (642)

De totes maneres continuaven les dificultats de l'etapa anterior: les Relacions Ajuntament-Diputació en aquestes qüestions d'Instrucció pública no acabaven de funcionar: per exemple els pressuposts dedicats a les escoles eren molt minvants i totalment insuficients per a cobrir les necessitats que implicava la renovació, inclús el manteniment del sistema escolar: es produien renúncies de mestres i en la concessió de places hi

havia conflictes entre les dues institucions i solucions contradictòries. La professió de mestre no s'acabava de dignificar tal com ho plantejaven els liberals, més comprensius de la importància del seu paper, d'un i d'altre signe. No s'aprofitaven els plantejaments de Gil de Zárate de que l'ensenyança és qüestió de poder, el que ensenya domina i moldeja mentalitats.

L'Escola Normal no crec que complís amb altres objectius, com per exemple, el de formar els mestres que havien d'ensenyar a totes les Illes Balears. Dic això perquè d'entre els mestres existents amb títol, els que havien passat per l'Escola Normal en la seva etapa inicial i els que estaven matriculats a l'entrada en vigor del Reial decret de 30 de març de 1849 per al curs 1849-1850 no cobrien les necessitats reals de mestres en la situació legal vigent. (643)

Els expedients dels aspirants a mestres que es matricularen a aquesta Escola Normal elemental, també havien de considerar que ja no ho feien en una Escola Normal Superior i, per tant, havia disminuit la seva consideració i s'haurien de limitar a ensenyar a les escoles elementals d'Instrucció primària elemental. Aquest expedients que es conserven eran els de: .- Andreu Llabrés i Torres (Binissalem).- Guillem Veny i

Maymó (Felanitx).- Joaquim Deyà i Bauça (Sóller).- Pau Ramis i Ramon (Palma).- Simó Garcias (natural de l'Alcora- País Valencià- i veïnat de Palma).- Rafel Serra I Alomar (Llubí).- Antoni Oliver i Soler (Manacor).- Francesc Torrent i Vila (Alaior).- Miquel Binimelis i Rosselló (Binissalem) i Bartomeu Mas i Pujol (Palma). (644)

Un altre dels objectius que no es podrien cobrir seria el d'aburguesar i urbanitzar les mentalitats dels pobladors de la zones rurals des de la tasca dels mestres natius i becats pels Ajuntaments. S'havia de recórrer a mestres externs ó sense títol, els primers font de castellanització segura i els segons no gaire garantitzadors de complir el paper al nivell que s'els demanava des del poder central: encara que fos de manera molt elemental, popularitzar des dels interessos burgesos els continguts de la Instrucció primària.

Una altra de les modificacions que s'esperaven era la de les Escoles de Pràctiques, en les quals hi hauria un regent i un ajudant. (645) La notícia de la nova organització arribava a Palma el juliol de 1849 i el Director General d'Instrucció pública comunicava al Director de l'Institut (que era el delegat del Rector de la Universitat de Barcelona en els afers que

competien a l'Escola Normal i a la de Pràctiques), que:

> "Debiéndose organizar las escuelas normales de conformidad con lo dispuesto por Real Decreto de 30 de Marzo último, para el 1º de Octubre siguiente, ha estimado necesario esta Direccion en enterarse del estado en que se hallan la escuela de prácticas de esta provincia, y de si el Maestro y el auxiliar ó pasante reúnen las circunstáncias requeridas para que en otro caso se proceda por su ayuntamiento á verificar las reformas convenientes con sugecion del artº primero del Real Decreto de 23 de setiembre de 1847 y á los artículos diez y quince del 30 de Marzo antes citado; con este objeto espera la Direccion que V.S. y la Comision informen urgentemente y le remitan la hoja de servicios del indicado maestro". (646)

I Manuel de los Herreros indicava a l'Ajuntament:

> "... lo traslado á ese Ayuntamiento para que con toda urgencia se sirva manifestarse el estado en que se halla la escuela práctica: si está nombrado maestro y su pasante, y si uno y otro reunen las circunstancias preteritas en las Reales disposiciones vigentes". (647)

El mestre que va resultar elegit va esser Bartomeu Alvarez, que fins llavors havia dirigit l'Escola de Pàrvuls (ex convent de la Consolació des de 1840 i que en aquells moments no existia per derrocament) segons el sistema de Montesino, pagada per l'Ajuntament.

En el 1850 hi ha un expedient que senyala la necessitat de que l'Ajuntament lliuri el salari de Regent al Director de l'Ínstitut Balear, (648) el que vol dir que com a mínim la plaça de Regent s'havia cobert.

Aquest Bartomeu Álvarez fou anomenat Inspector de Primera ensenyança per permuta el 18 d'abril de 1857 i anteriorment el seu treball quedava descrit en la relació dels seus mèrits i serveis:

> "Maestro de Escuela de párvulos de Palma desde 1841 hasta 1849, en que fue nombrado Regente de la Escuela práctica normal, fuera oposicion- Por Real orden de 22 de Octubre de 1856 fué nombró (nombrado) Secretario de la Comon. superior de la misma provcia, cargo que desempeñó hasta Abril del 1857". (649)

El 6 d'octubre de 1860 Bartomeu Álvarez encara figurava com a inspector d'Instrucció primària a la 3ª Secció, el que volia dir d'una regió de tercera. (650).

A la mateixa estadística on figurava el primer anomenament de B. Alvarez, "Cuadro ó relacion de mèritos y servicios de los Inspectores de la 1ª enseñanza, formado con presencia de los expedientes personales, informes de los Rectores, datos estadísticos y demás trabajos que ha examinado la Comision Auxiliar", (651) hi figuraven els Inspectors: .- Alava, Julian de Ordozgoiti, amb dos anys a l'Escola Normal com alumne pensionat per la província i segon Mestre de l'Escola Normal de Vitoria i nomenat Inspector de Biscaia el 26 de maig de 1849, per permuta d'Alava el 30 del mateix any i el 26 de febrer de 1852 de les tres províncies Bascongades.- Albacete, Antonio Sanchez Cebrian, amb dos

anys a l'Escola Normal de la Província com alumne pensionat de 1842 a 1844, fou Mestre de l'Escola de pràctiques des de 1844 fins 1er de juliol de 1847 en que va esser nomenat segon mestre de l'Escola Normal i fou nomenat Inspector el 26 de maig de 1849.- Alacant, Cesareo Antolin Viñé, amb dos anys a l'Escola Normal Central com alumne pensionat per la província de 1839 a 1841 i tres anys de Filosofia i un de Teologia, havia estat també professor de l'Escola pública de Bejar i segon mestre de l'Escola Normal de Salamanca, fou nomenat Inspector de Salamanca el 26 de maig de 1849 i d'Alacant, per ascens, el 21 de gener de 1857.- Almeria, Pedro Pleguezuelo, amb dos anys a l'Escola Normal central com a pensionat pel Govern central de 1843 a 1845, Director de l'Escola Normal d'Almeria i nomenat Inspector el 24 de maig de 1849.- Badajoz, Pedro Moreno Rubiomentres era mestre elemental, va esser alumne de l'Escola Normal central durant un any, entre 1851 i 1852, Mestre de pàrvuls, ex-alumne de l'Escola Normal de Palma i tres anys de Filosofia a l'Institut i Nàutica, etc, fou nomenat Inspector per permuta el 18 d'abril de 1857.- Barcelona, Bruno Bonnoya, amb dos anys a l'Escola Normal Central com a pensionat per la província de Girona de 1839 a 1841 i tenia estudis de Matemàtiques,

Agrimensura i Arquitectura, Director de l'Escola Normal de Gerona des de 1844 a 1849, fou nomenat Inspector el 26 de maig de 1849.- Burgos, Carlos Yeves, amb dos anys a l'Escola Normal Central com alumne pensionat pel Govern des de 1843 a 1845, segon mestre de l'Escola Normal de Conca de del 15 d'agost de 1846, fou nomenat Inspector de Conca el 26 de maig de 1849 i fou pujat de categoria a la de Burgos el 25 de juliol de 1857.- Càceres, Rafael Sanchez Cumplido, alumne de l'Escola Normal de Córdova, comissionat per Palma del Rio des de 1842 a 1844, mestre de l'escola pública de Palma del Rio (Córdoba) des de 1844 fins 1849, quan va esser nomenat Regent de l'Escola de Pràctiques de la Normal de Sevilla, càrrec del que va dimitir a 1846 i des de 1846 a 1849 va esser Director d'un Col.legi particular de la Societat Econòmica de Sevilla, fou nomenat Inspector de Càseres el 26 de maig de 1849, traslladat a Guadalajara en desembre de 1854 i va tornar a Càceres el novembre de 1856.- Càdis, Pedro Sendino, dos anys a l'Escola Normal Central, com alumne pensionat pel Govern central de 1843 a 1849, Secretari de la Comision revisora d'expedients d'exàmens de mestres des del 13 de gener de 1846, nomenat Inspector de Madrid el 26 de maig de 1849, traladat a Càdis el 27 de juliol de 1857.- Canàries no

hi havia Inspector.- Castelló, Benigno Mª Moles, dos anys a l'Escola Normal Central com alemne pensionat per la seva província de 1839a 1841, Director de l'Escola Normal de Castelló nomenat per la seva Diputació en 1842 i el 21 de març de 1844 per Reial Decret, fou nomenat Inspector el 26 de maig de 1849.- Ciudad Real, José Patricio Clemente, Dos anys a l'Escola Normal Central de 1844 a 1846, Regent de 2ª ensenyança, fou nomenat Inspector el 26 de maig de 1849.- Córdova, Miguel Garrido, mestre de 2ª classe en 1827, dos anys a l'Escola Normal Central com alumne pensionat per la província de Jaen de 1839 a 1841, fou nomenat Inspector el 26 de maig de 1849.- Coruña, Antonio Mª de la Iglesia, dos anys a l'Escola Normal Central com alumne pensionat per la província des de 1841 a 1843, Director de l'Escola Normal des del 8 de maig de 1849 i supressió del districte a 26 de maig de 1849, nomenat Inspector el desembre de 1850 per permuta.- Cuenca, Manuel Villegas Alcaraz, Batxiller en Filosofia, habilitat pel professorat normal i Inspeccions a 1855, Mestre d'escola pública durant cinc anys i Secretari de la Comissió de Guadalajara de 1855 a 1857, nomenat Inspector de Guadalajara a 1854 i declarat cesant el mateix any i fou de nou nomenat per Conca el 30 de setembre de 1857.-

Girona, Agustin Calzada, Regent de 2ª classe en Física i Química, va estudiar quatre anys de Teologia, fou alumne pensionat a l'Escola Normal de Lleó des de 1844 a 1846, substitut de les càtedres del districte de l'Escola Normal de Lleó a 1848, va esser nomenat Inspector de Canaries el 26 de maig de 1849 i traslladat a Girona el març de 1850.- Granada, Antonio Mojares, dos anys a l'Escola Normal Central de 1848 a 1849, el primer any com a pensionista i el segon, el 1849, pensionat pel Govern central, Director de l'Escola Normal d'Orense nomenat el 26 de maig de 1849, el 21 de maig de 1852, Inspector de Pontevedra; el 3 de gener de 1853 i el 4 de desembre de 1856.- Guadalajara, Urbano Minguez, Mestre de 1ª ensenyança des de 1820, alumne pensionat per la província a l'Escola Normal Central des de 1839 a 1840, segon mestre de l'Escola Normal de Guadalajara des de 1847 a 1849 en que va esser nomenat Director, el 9 de juliol de 1855 però no va arribar a prendre posessió, fou nomenat inspector de Cáceres l'1 de novembre de 1856 i traslladat a Guadalajara del mateix mes i any.- Guipuzcoa, el mateix d'Alava.- Huelva, Justo Garrido, Dos anys de l'Escola Normal Central com alumne pensionat per la província de 1839 a 1841, un any més d'assistència i estudis de llengua francesa a l'Escola

de Comerç, empleat a la Diputació i al Consell per no haver-se creat l'Escola Normal, fou nomenat Inspector el 26 de maig de 1849.- Hosca, Ramon Pujaltre, dos anys a l'Escola Normal Central, Mestre de 1ª ensenyança a Minaya i Director de l'Escola Normal de Conca, nomenat el 26 de maig de 1849, fou nomenat Inspector de Guadalajara a 4 d'agost de 1849, traslladat a Terol el 24 de març de 1854 i a Hosca el 15 de desembre del mateix any.- Jaen, Agustin Rubio Duran, dos anys l'Escola Normal Central, les ensenyançes elementals i 3er com alumne de mestre, Mestre interi de l'Escola pública a Madrid, fou nomenat el febrer de 1856.- Lleó, Gregorio Pedrosa i Gomez, dos anys a l'Escola Normal Central com alumne pensionat per la província des de 1844 a 1846, Regent de 2ª classe en Matemàtiques i Batxiller en Filosofia. Segon mestre de l'Escola normal d' Oviedo des del 24 d'agost 1847, fou nomenat Inspector d'Oviedo 1'11 d'octubre de 1849 i de Lleó el 26 maig de 1849.- Lleida, Rafael Monrroy, dos anys de Filosofia, dos d'Agricultura i el 3er curs a l'Escola Normal Central com a mestre alumne de 1849 a 1850, professor de 1ª ensenyança a Col·legis privats, fou anomenat Inspector el 23 d'abril de 1857.- Logroño, Clemente Fernandez, dos anys a l'Escola Normal Central com alumne pensionat

per la província, des de 1839 a 1841, Director de l'escola Normal de Logroño des del 3 de desembre de 1846, fou anomenat Inspector de Logroño a 26 de maig de 1849, traslladat a Hosca a 1er de març de 1852 i retornava a primer lloc a 1854.- Lugo, Tomàs Luciano Carreyra, dos anys a l'escola Normal Central, com alumne pensionat per la província des de 1840 a 1842, Mestre de l'Escola pública del Vibero, professor de l'Escola Normal de Lugo, fou anomenat Inspector el 26 de maig de 1849.- Madrid, José de Torres, dos anys a l'Escola Normal Central, com alumne pensionat per la província de Màlaga de 1840 a 1842, 2on mestre de l'Escola Normal de Madrid de 31 d'octubre de 1846, anomenat Inspector d'Alacant el 26 de maig de 1849, de Cadis el 13 de gener de 1853 i a Madrid el 27 de juliol de 1857.- Màlaga, Salvador de la Chica, dos anys a l'Escola Normal Central, com alumne pensionat per la província des de 1839 a 1841, Batxiller en Filosofia, Regent de 2ª classe de geografia, Catedràtic interí de l'Institut ...Director de l'Escola Normal de Màlaga, des del 31 d'octubre de 1846, anomenat Inspector de Màlaga el 26 de maig de 1849, traslladat a València el 3 de juny de 1856, tornat a Màlaga el 22 d'octubre de 1856.- Múrcia, Francisco Ruiz Fernandez, dos anys a l'escola Normal

Central, de 1843 a 1845, com alumne pensionista, Mestre de l'Escola Normal de Burgos, Director de l'Escola Normal d'Orense des de novembre de 1847, fou anomenat Inspector el 26 de maig de 1849 i de Múrcia en 24 de maig de 1852.- Navarra, Jorge Garcia Medrano, un any a l'Escola Normal Central, com alumne pensionat per la província de Logroño de 1839 a 1840, examinat de mestre superior a 1848, Batxiller en Filosofia i tres anys de Teologia, 2on mestre de l'Escola Normal de Logroño des del desembre de 1846, fou anomenat Inspector el 26 de maig de 1849.- Orense,Pedro Vicuña, un any a l'Escola Normal Central, com alumne pensionat per la província de Navarra de 1839 a 1840, 2on mestre de l'Escola Normal de Pamplona anomenat per la Comisió provincial superior el 13 d'agost de 1844, fou anomenat Inspector de Guipuzcoa en 26 de maig de 1849, no va arribar a exercir per resistència de la Diputació Foral declarant-se cesant el 26 de febrer de 1853 i el 19 de febrer de 1855 fou nomamenat Inspector interí el 13 de gener de 1855, i, en propietat el 18 d'abril de 1856.- Sevilla, Pedro Sanchez Villaroel, dos anys a l'escola Normal Central, com alumne pensionat per la província de Sevilla, de 1839 a 1841, Director de l'Escola Normal de Sevilla per Reial decret de 18 d'agost de 1844 i 26 de de maig de 1849,

fou anomenat Inspector per permuta el 9 de febrer de 1854.- Soria (vacant), Juan Bóbeda, dos anys a l'Escola Normal Central com alumne pensionat pel Govern central de 1842 a 1844, va assistir com extern al curs 1841-1842, 2on Mestre de l'Escola Normal de Ciudad Real per Reial Decret de 22 d'octubre de 1844, de la de Soria per Reial Decret de 24 d'agost de 1847 i Director de la de Logroño a 1849. Fou anomenat Inspector per permuta el 4 d'agost de 1849.- Saragossa, Manuel Serrano Marqueri, dos anys a l'Escola Normal Central, com alumne pensionat del Govern central, de 1843 a 1845 etc, 2onMestre de l'Escola Normal dearagossa per Reial Decret de 9 de maig de 1846, fou anomenat Inspector el 26 de maig de 1849.- Terol (vacant) M. Serrano?.- Toledo (vacant).- València, Domingo Pio Aguirre, dos anys a l'Escola Normal Central com alumne pensionat per la província de Conca, de 1839 a 1841, estudis de Filosofia i Teologia al Seminari Conciliar de València, Mestre superior d'Utiel, Regent de l'Escola pràctica de la Normal de València, anomenat per la comissió Superior el 1844, fou anomenat Inspector a 26 de maig de 1849 fins el juny de 1856 per esser anomenat Mestre en comissió de l'Escola pública del Escorial el 29 d'Octubre de 1856 va recuperar la plaça d'Inspector.- Valladolid, Mariano

Snachez Ocaña, dos anys a l'Escola Normal Central com alumne pensionat per la província d'Avila, de 1839 a 1841, Regent de la classe d'Història, Director de l'Escola Normal d'Avila, fou anomenat Inspector de la provincia de Guadalajara el 26 de maig de 1849i de Valladolid, per permuta el 20 de juny de 1849.- Biscaia, Id. Alava.- Zamora, Anselmo Samaniego, un any a l'Escola Normal de Salamanca, de 1839 a 1840?, títol de Mestre Superior, Mestre de l'Escola pública de Toro durant 21 anys, fou anomenat Inspector el gener de 1857.- Saragossa, Leandro Bonet, dos anys a l'Escola Normal Central, com alumne pensionat per la província d'Hosca, de 1839 a 1841, tres anys de Filosofia i un de Lleis, Professor de l'Escola Normal d'Hosca anomenat per la Comissió Superior en 1841, 2on mestre des de l'11 de juny de 1844, Director de l'esmentat establiment a 24 d'agost de 1847, fou anomenat Inspector el 26 de maig de 1849. (652)

Fins aquí aquesta extensa llista d'Inspectors de la primera promoció, en la qual es veu que, en la seva majoria, havien cursat dos anys a l'Escola Normal Central de Madrid i molts d'ells ho són de la seva primera promoció.

Aquesta informació s'hauria de completar amb

l'"**Extracto de las reclamaciones u observaciones de los Inspectores que se expresan, referentes al proyecto de clasificación de los mismos**" del 6 d'octubre de 1860, ja que molts dels Inspectors que hi figuren són els mateixos dels anomenats fins ara i en ell es justifiquen els canvis duits a terme ens els projectes de classificació inicial per haver-se completat els mèrits de cada un:

> "Vistas las reclamaciones á que se refiere la presente nota, y apreciados los méritos y servicios que en ellas se consignan, la Comision cree que debe añadirse a los consignados en el proyecto de clasificacion publicado con fha. 17 de Marzo último; a cuyo efecto acompañan extractados en nota separada, con exclusion de los enumerados en dto. proyecto y de algunos otros, ó no constituyen servicio especial ó son anejos é inseparables del principal cargo, con obligaciones peculiares del que se desempeña con la debida exactitud...". (653)

Comparats els mèrits d'uns i dels altres es va elaborar una llista definitiva en tres seccions, per criteris de valoració molt discutits, ja que les reclamacions foren diverses, però:

> "En consecuencia pues, y siendo 49 el nº de las provincias, segun lo cual deben pertenecer a la 1ª seccion para el aumento de 3.000 rls. de sueldo, diez Inspectors que contituyen proximamente la quinta parte segun dispone el artº 302 de la ley, veinte a la 2ª que tendran opcion al aumento de mil rls. y los restantes á la tercera, la Comision pasa á proponer las secciones

del modo siguiente...".(654)

Seccions que ja reproduirem a la nota 654, però tal era així com quedava organitzada la Inspecció a nivell de províncies (aproximadament una per província, excepció feta per exemple a Canàries).

Tot retornant al cas de Palma, ens trobam que a 1851, sembla que hi havia certs problemes a l'Escola Normal de les Balears, no tant sols d'edifici. Per exemple la Direcció General d'Instrucció pública encomenava el 3 de setembre, a través d'Antonio Gil de Zárate, al Director de l'Institut de les Illes Balears:

> "Por consecuencia de la Real órden del 28 del mes proximo pasado, ha acordado esta Direccion General que el Inspector de Instruccion primaria de esa provincia se encargue interinamente, y con preferencia a las obligaciones de su cargo, de las que competen al Director de la Escuela Normal Elermantal, cuidando Ud. en virtud de sus facultades, de que no se interrumpa ninguno de los actos que en ella deban tener lugar". (655)

Per ventura, en relació a aquesta qüestió hi va influir la circumstància de que Francesc Riutort havia de presentar la seva Tesi Doctoral a la Facultat de Jurisprudència de la Universitat Central, veure sinó: "Discurso sobre las relaciones del estado con la ciencia las instituciones cientificas" (any 1853). (656)

En aquest discurs, Francesc Riutort i Feliu deia,

entre altres coses:

> "Terminados mis estudios y habiendo correspondido á las pruebas que el anterior reglamento exigia para aplicar á este último y superior grado, podia, mucho tiempo hace, haber suplicado a V.E. se sirviera señalar dia para recibir de vuestras manos la notable investidura del doctorado y tener el alto honor de ser admitido en este ilustre Claustro: pero tantas y tales han sido mis ocupaciones desde aquella época, que no me ha sido posible hasta ahora dedicar mi atencion a este interesante objeto...". (657)

El tema es dedicava a la part del dret públic que tractava de les ciencies i de l'ensenyança o les relacions de l'Estat amb la ciència i les institucions científiques. (658) Concretament, Francesc Riutort, en el que feia referència a la Instrucció pública, es definia com a defensor de la uniformitat. (659)

De fet qui figurava en aquella època com a Director de l'Escola Normal de Balears era Ramon Riutort, probablement germà de l'anterior, Francesc. (660)

Però segons crec, aquest fou director amb probables parèntesis fins a 1861, quan fou anomenat Inspector General d'Instrucció primària. (661)

A l'apartat dedicat a les institucions retornarem a l'estudi de les Escoles Normals i a la seva funció. Ara ens convé centrar el tema a la part que toca al que fa a la problemàtica dels mètodes d'ensenyament.

3.3.1.1. Problemàtica dels mètodes d'ensenyament

Oficialment, la qüestió dels mètodes a nivell de les escoles continuava igual que a finals de l'etapa anterior. El que vull dir és que s'havia avançat molt poc, en el sentit de que les escoles encara es dividien, segons indicava Mariano Carderera quan afirmava el 7 de juliol de 1853, al plantejar l'esmentada memòria de la Instrucció primària de la Comissió auxiliar de Madrid que:

> "La clasificacion de las escuelas por el régimen en ellas esté adoptado ha de ser muy precisa y determinada, para establecer comparaciones de provincia a provincia. Han de considerarse como escuelas individuales todas ellas en cuya direccion predomine el régimen individual; como simultaneas las que no se aparten de las reglas que establece este sistema, sino en la correccion de la escritura; como mútuas las que se ajusten en un todo á la enseñanza mútua, y como dirigidas por el sistema mixto todas las demás.
>
> Para clasificar las escuelas segun los resultados de la enseñanza no se ha de atender á la mayor estension de esta sino al estado de la instruccion de la generalidad de los alumnos, proporcionalmente al tiempo que llevan de asistencia en las materias que abraza el programa de cada escuela". (662)

S'aplicava el criteri organitzatiu de l'etapa anterior com si el temps no passés i no hi hagués voluntat de facilitar cap altra alternativa. Fins i tot

posteriorment a les Escoles Normals encara s'explicaven aquests mètodes. En aquest cas es trobava Sebastià Font i Martorell en els anys setanta, quan era director de l'Escola Normal de Palma, com a professor de Pedagogia, insistia en els pros i contres d'aquests sistemes: simultani, mutu, mixt, com els mètodes aplicables a les escoles elementals. (663)

Però un altre element significatiu és el punt de vista oficial d'obres com la de Laureà Figuerola: **Manual completo de enseñanza simultanea y mixta"**, que a 1847 arribava a la seva tercera edició i que no era sinó una explicació d'aquests mateixos sistemes. (664)

No eren sinó formes d'organització aplicables a les escoles elementals, i impulsats des de les Escoles Centrals de l'Estat espanyol, però fonamentalment per interès simplement organitzatiu i no pedagògic.

En aquesta època l'aportació pedagògica i didàctica sorgia des dels mètodes especials en el camp de la Geografia, Gramàtica, Aritmètica, etc.

En el cas de la Geografia, ciència que representava la mentalitat burgesa del segle XIX, pot quedar representat per l'aportació de Joaquim Avendaño, en el sentit de que:

> "Las ideas de Joaquín Avendaño respecto a la enseñanza de la geografía, en lo esencial, no aportan elementos nuevos respecto al esquema establecido por los autores citados anteriormente. No obstante, demuestra conocer bien el modo de enseñar esta materia en otros países e intentar hallar una solución intermedia incorporando la innovaciones que aportan los distintos efoques de la enseñanza de la geografía, señalando sus ventajas e inconveniente". (665)

Avendaño seguia les directrius de Rendu i de Pablo Montesino. Les seves ensenyances anaven dirigides a demostrar que la Geografia s'havia d'ensenyar des del que fos més pròxim al que fos més llunyà:

> "Varios autores principalmente en Inglaterra y en Estados Unidos, están de acuerdo en sostener que la enseñanza de la geografía debe comensar en el hogar doméstico; es decir, que el maestro debe enseñar a los niños la geografía de su lugar o ciudad, de su cantón, de su departamento, de su país, y finalmente de todas las partes de la tierra. otros prefieren a este método analítico una marcha enteramente diferente, procediendo por la síntesi y comenzando por dar a los niños una idea exacta de la forma de la tierra por medio de un globo terrestre, expediendo la líneas principales de la esfera, los grandes divisiones terrestes, y terminando por el estudio detallado de cada país". (666)

Pràcticament es defineix per la segona forma d'entendre l'ensenyança de la Geografia, ja que resulta-va més senzilla per aplicar-la a les escoles. Però reconeixia la necessitat de fonamentar la seva concepció didàctica amb una sèrie de principis bàsics, com, per exemple, una comparació continuada entre els objectes

geogràfics llunyans i els més familiars, conèixer la relació existent entre la situació dels objectes reals i la seva representació en els mapes, relacionar l'estudi de la geografia amb l'agricultura i el dibuix lineal, etc. (667)

En el que fa al coneixement dels mapes, Avendaño era un deixeble de Pablo Montesino. En aquest sentit reconeixia habituar a l'infant a l'estructura de les cartes, construint-les ells mateixos:

> "...comenzando por el trazado de la carta de la escuela y los objetos que haya en ella, primero á simple vista, y luego por medio de una escala de proporcion.
>
> De la carta ó plano de la escuela se pasa á otro sitio más estenso, y así sucesivamente. Sería muy conveniente unir al estudio de la geografía ejercicios de orientacion, indispensables para la completa inteligencia de los planos trópicos, comenzando este ejercicio por medio del nacimiento del sol y luego por la estrella polar y por la brújula". (668)

La Geografia era considerada com un dels objectes fonamentals de l'ensenyament, segons es desprén dels plantejaments que Carderera reproduia al seu Diccionari d'educació i mètodes, segons les propostes didàctiques de J.H.C. Schwartz:

> "La geografía es uno de los objestos reales mas importantes de la enseñanza, si se atiende á que nos el mundo en que vivimos repartido en diversos grupos, aun que no mas que el mundo de los tiempos

que alcanzamos. es tambien el único ramo que puede servir de comunicacion á la enseñanza **general intuitiva** en las escuelas de pocos medios de instruccion, y se presta á dar ideas sobre **física é historia** en cuanto lo permiten el tiempo y la conexion de las materias sobre que versa. Supérfluo sería detenerse en largas explicaciones acerca del método que en ella debe seguirse, toda vez que no puede considerarse sino como una enseñanza intuitiva mas estensa, segun se acaba de indicar". (669)

Aquest plantejament el segueix fent amb la defensa de la utilitat que té l'ensenyament de la Geografia: comprendre periòdics, memòries de viatges, etc., mentres que s'utilitzin en el temps suficient i que no es vegi privats d'altres mitjans externs. I:

"En efecto: por su medio se ensancha, digamoslo así, el horizonte nuestras ideas, se rectifican no pocos errores en que fácilmente incurre nuestra fantasía, como v. gr., el creer que solo el pais en que vivimos es habitable, ó por el contrario, el adornar con mágicos atractivos los estraños: por su medio puede formarse idea exacta del orbe en que habitamos, de los bienes y peligros que ofrece, y finalmente, del número y diversidad de seres humanos que esparcidos por todo él existen; consideraciones todas muy á proposito para penetrarnos de lo insignificante de nuestro **yo** y de la grandeza y bondad del Hacedor Supremo. Mas para esto no basta un mapa lleno de nombres, á que el profesor añade un gran número de fechas, productos, edificios y cosas notables, sino que es necesario ofrecer al discípulo un cuadro lleno de vida.

El método siguiente parece el mas á propósito para tal fin, suponiendo que aun en las escuelas superiores debe terminar dicha enseñanza á los catorce años, y solo haya de seguirse despues un curso de geografía matemática y estadística.

> Diariamente podrá emplearse en ella una hora y dos, concluida que sea la enseñanza **intuitiva general**". (670)

El mètode s'organitzava en sis graus. El primer grau consistia en el coneixement del lloc:

> "... ó sea una representacion concisa de todo lo que se indicó al tratar la enseñanza intuitiva general, como alrededores de la casa, del pueblo...". (671)

Es continua en l'estudi del seu país i les regions i amb el segon grau:

> "El pais extranjero debe ya considerarse comparándolo con el nativo. Para esto no sirven los mapas, sino cuadros y descripciones. Cada nueva intuicion que ofrece el pais extranjero se comparará con otra del nativo y viceversa, pero por lo regular una á una para no inducir confusion. La topografía debe considerarse al principio como accesoria; sin embargo, no hay inconveniente en pasar á la comparacion de distancias mayores con otras menores, ni en dar á la legua como medida ordinaria (mejor el kilómetro) de longitud, y el pie (mejor el metro) como medida de alturas". (672)

El coneixement del mapa és el punt fonamental del tercer grau. El quart grau consistiria en la representació del país natiu descrit en tot els sentits a la vegada, en primera vegada físicament i en relació a l'estadística. El quart grau tendria com objecte els països estrangers en contraposició al propi, començant-se per Europa. El sext tractaria de la geografia matemàtica i de la geografia física. (672bis)

Entre altres consideracions i possibilitats de l'ensenyança de la Geografia, també exposa i en aquest cas en nom de Rousseau, una sèrie de reflexions sobre l'ensenyança de la Geografia:

> "Transformemos en ideas nuestras sensaciones; pero no saltemos de repente de los objetos sensibles á los intelectuales, que por los primeros hemos de llegar á los últimos. Sean siempre los sentidos los conductores del espíritu en sus primeras operaciones. No consultemos otro libro que el mundo, ni otra instruccion que los hechos. El niño que lee no piensa, no hace más que lleer; y no se instruye, que aprende palabras.
> Haced que vuestro alumno atienda á los fenómenos de la naturaleza, y en breve le hareis curioso; pero si quereis dar pábulo á su curiosidad, no os deis prisa á satisfacerla. (673)

Es seguia l'esquema d l'**Emili** de Rousseau, i, com es diu a l'obra esmentada **Ciencia para la Burguesia**, sense aconseguir l'articulació entre l'ensenyança de la geografia i la geografia general. (674)

Geografia i Història, juntament amb la Història Sagrada són matèries lligades segons els plantejaments de l'esmentat J.H.C. Schwartz, Pedagogia nacional-cristiana, segons es dedueix de les paraules que a continuació reproduim:

> "En los gimnasios ó colegios superiores será mejor intercalar lá enseñanza de geografía en la història, porque así se aproxima mas á la aplicacion. Pero, advertimos de paso á los profesores, que no deben considerar tal agregacion histórica como un objeto independiente de

> instruccion, como han hecho algunos filólogos, pretendiendo enseñarla sin fundamento de la geografía moderna, sino como un grado especial de geografia universal. La nulidad de dicho procedimiento es bien manifiesta; es lo mismo que si se quisiese enseñar á leer en España, v. gr., el griego antes que el castellano; el resultado de semejante trastorno de todas las leyes psicológicàs no seria otro que el fastidio, la confusion, el pronto olvido y la ignorancia de las verdaderas relaciones de la vida.
>
> También formará otro apéndice a la geografia universal la historia sagrada, de la cual nos reservamos tratar en el párrafo de **Religion**,su mètodo. La aplicacion esta reducida a leer la **Biblia** con el mapa a la vista". (675)

I-lustració i romanticisme pedagògic confluien en aquests plantejaments, que volien incidir en l'evolució de l'ensenyança de la Geografia, on encara es seguien els esquemes divulgats per Pablo Montesino.

L'ensenyança de la Geometria també tenia la influència de Rousseau i de Schwartz, també divulgada per Mariano Carderera. Les seves reflexions sobre el tema queden fonamentades en la imitació, segons les indicacions de Rousseau. (676)

Joaquin Avendaño era el divulgador de l'ensenyança de l'aprenentatge de la lectura i la Gramàtica: "De la enseñanza de la Gramàtica en las escuelas" de la que deia:

> "La enseñanza de la Gramática en nuestras escuelas, es un precepto de la ley. No discutiremos aquí la utilidad é importancia de su

estudio, ni los diversos fines que en ello podamos proponernos. Vamos solo á presentar los medios que creemos mas oportunos y convenientes para hacerle eficaz y efectivo. Conspiran á este objeto el método, el procedimiento y el sistema. El método en Gramática es el órden en que presentamos las ideas gramaticales; y el sistema el modo directo ó indirecto, individual ó colectivamente que empleamos.- Aunque el sistema ejerce una gran influencia en los adelantamientos de los niños, como su adopcion no depende esclusivamente del profesor, sino de las circunstancias especiales en que se encuentre la escuela, prescindiremos de él en la exposicion que haremos de los medios mas convenientes para la enseñanza de la Gramática. ademas, sea cual fuere el sistema por que se rija la escuela, siempre habrá un profesor, ayudante ó instructor, que dirija ya á un niño solo, ya á varios reunidos en un grupo ó seccion. Esto supuesto, veamos combinadamente el método y procedimiento que conviene seguir para la enseñanza de la Gramática en las escuelas". (677)

Avendaño segueix un raonament inicial per donar a conèixer la Gramàtica als professors, i ho fa de la següent manera:

"¿En qué piensas? dirá el profesor á cualquiera de los niños que ante sí tiene.- En comer naranjas, responderá, por ejemplo.- ¿Qué has hecho ahora? replicará el profesor.- No sé, responderá tal vez.- Y tú, Antonio, ¿que hizo Edelmiro cuando nos dijo que **pensaba en comer naranjas**, y cuando replicó que **no sabia lo que habia hecho**.- Habló.- Eso es, Edelmiro y Antonio hablaron, y yo os estoy hablando será ...decir palabras ... decir cosas... **decir lo que piensa**... Tal vez ningun niño de esta última contestacion; pero entonces conviene volver á comenzar una série de preguntas análogas, hasta conseguir que algun niño diga que **habla es decir lo que piensa**. Si no se consiguiese, les dirá el profesor: ¿No nos ha dicho Edelmiro que pensaba en comer

> naranjas? ¿no nos dijo Antonio que decir esto era hablar? Luego hablar será decir ó manifestar lo que se piensa.- ¿Qué es hablar, Serafin?- Manifestar lo que uno piensa.- Y tú, Diego, ¿qué es hablar?-manifestar etc.- De esta manera se repetiran los ejercicios hasta conseguir que los niños formen idea cabal de lo que es hablar". (678)

I així seguia la seva tècnica per ensenyar la Gramàtica, per arribar a la conclusió inicial, definir el que és la Gramàtica castellana. Des del punt de vista de preparació per a l'ensenyança de la Gramàtica castellana Avendaño completava els seus plantejaments a **Elementos de Gramatica Castellana, con algunas nociones de Retórica, Poética y Literatura española**, aprovat per servir de text a les Escoles Normals. (679)

El mateix Joaquim Avendaño amb la col.laboració de Carderera, es va preocupar per l'ensenyança de la lectura i publicaren, conjuntament, els seus **Cuadernos de lectura para uso de las escuelas**, (680) sense gaires plantejaments didàctics, simplement com a instrument per a la iniciació a la lectura.

Avendaño presentava la seva versió de la importància de la utilització dels mètodes a l'educació de la següent manera:

> "En la instruccion de los niños hay que atender al arreglo y órden, ó sea á la sistematizacion de toda la enseñanza y á la comunicacion especial de cada uno de sus ramos. de

aqui la necesidad de la adopcion de fórmulas de organizacion y de fórmulas de enseñanza.

Las fórmulas ó métodos de organizacion se ha convenido denominarlas **SISTEMAS**, dejando el nombre de método á las fórmulas propias y exclusivas de la enseñanza.

Antes de entrar en los detalles de los sistemas y métodos que mas importa conocer á los maestros, haremos algunas reflexiones acerca de su importancia.

Jamás podria encarecerse suficiente la necesidad que tienen los maestros de dedicarse con una especial predileccion á estos estudios pedagógicos.

Efectivamente, por corto que sea el número de los niños que asistan á las escuelas, el maestro tiene una necesidad absoluta de clasificarlos segun su edad y conocimientos y de sostener la emulacion, el órden y disciplina. Necesita tambien distribuir el tiempo y el trabajo de manera que todos esten ocupados con aprovechamiento; ¿y como conseguir esta organizacion sistemática sin el conocimiento de los sistemas y métodos que la enseñan? ¿Cómo combinar todos los medios de enseñanza con las necesidades del desarrollo físico, intelectual y moral de los niños? El conocimiento de los sistemas y métodos allana al maestro la senda que ha de conducirle en la enseñanza, separa del camino los obstáculos, y le hace marchar rectamente al objeto de su ministerio". (681)

Sense mètode no hi hauria possibilitat d'ensenyar correctament, ni facilitar els seus progressos. Per això J. Avendaño considerava que:

"..., la primera obligacion del maestro, la que constituye la esencia de su profesion, es el estudio de los sistemas y métodos de enseñanza. Sin este conocimiento no hay verdadero maestro". (682)

En definitiva, cal afirmar que hi havia una certa preocupació pels mètodes d'ensenyança a través de la

paulatina introducció dels manuals de Pedagogia, en la seva majoria estrangers, com el Schwartz (683), Dunn (684), Marc Antoin Jullien de Paris (685), Matter (686), Rendú (687), o en el que es fonamenten els autors espanyols, com és el cas de Schwartz pel que fa a Carderera i Avendaño. (688)

Pròpiament de la Instrucció primària trobam el llibre de J.F. d'Iturzaeta: **Sistema misto general o sea régimen de las escuelas de Instruccion primaria, elemental y superior, precedido de la planificacion de las mismas**, (689) en el que s'insistia en la necessitat de trobar un sistema d'instrucció que aglutinés els: Individual, simultani i mutu, ja que:

> "Sabido es, que el órden interior de los establecinientos debe ser atendido con toda precision, como principal elemento, sin el cual de poco sirven el celo de los profesores y los mejores métodos de enseñanza". (690)

Era un element d'organització de l'ensenyança a una escola primària, on hi figuren les diferentes matèries i els horaris en que s'havien d'impartir. Era un sistema que volia esser aplicat a les escoles elementals completes que tinguessin de 20 a 200 alumnes:

> "... y mas discípulos con pasantes ó ayudantes, vigilantes y discípulos los instructores como en el Simultáneo y Mútuo con algunos ejercicios del Individual, por este sistema el Maestro dirije y enseña alternativamente á todas las divisiones". (691)

La incidència de Iturzaeta en el camp de la Instrucció Primària no es va limitar en aquesta obra publicada a 1846, sinó que també fou el substitut de P. Montesino a la direcció de l'Escola Normal Central de Madrid, tal com ja hem indicat anteriorment.

Així i tot hem d'afegir que el sistema mixt de Figuerola, juntament amb el de Iturzaeta continuaven tenint el beneplàcit oficial a partir de 1848.

Una de les aportacions metodològiques estrangeres que es volien divulgar als anys cinquanta era la imposada per Julio Kuhn, a través de la seva: "Memoria sobre el estado de la instruccion primaria y secundaria en Prusia", publicada en diversos articles a la Revista de Instruccion Primaria. (692) Es així que la mateixa revista indicava que faltaria al compromís adquirit amb els seus lectors sinó la publiqués. (693)

De totes maneres, hauriem de matitzar les paraules anteriors, en el sentit de que la **Revista de Instruccion Primaria**, considerava, en principi, que Julio Kuhn havia exagerat una mica els seus elogis en el que feia a Prusia:

> "La Memoria del Sr. Kuhn nos da una idea sumaria, pero bastante cumplida de los métodos adoptados en las escuelas de Prusia para los diversos ramos de la enseñanza, despues de habernos expuesto los principios ó reglas de la

> enseñanza, despues de habernos expuesto los principios ó reglas en que se fundan. Este trabajo manifiesta que al autor no le falta estudios pedagógicos y que ha examinado detenidamente las escuelas, cuyo régimen y direccion ha comprendido. Pero de su escrito se desprende que conoce mejor el estado de la instruccion primaria en Prusia que en España, y que se ha dejado llevar de las apariencias y de los nombres pomposos con que los alemanes principalmente suelen designar todas sus cosas, y atribuye á los métodos que describe una novedad de que carecen, porque son muy antiguos, y toda su actual originalidad consiste en ciertas modificaciones accidentales de que están revestidos". (694)

Així i tot, aquesta memòria havia tingut el seu reconeixement oficial des del Ministeri de Comerç, Instrucció i Obres públiques el 1850, en reconeixement al compliment de l'encàrrec que se li havia fet el 21 de maig de 1847. (695)

La influència de Pestalozzi era clara i reconeguda pel mateix Julio Kuhn, quan parlava de l'"Enseñanza intuitiva ó ejercicios del entendimiento y de pensar":

> "Este método de enseñanza se debe al inmortal Pestalozzi, y fue adoptado en las escuelas de Alemania y especialmente en el Norte tan luego como se reconoció la necesidad de reformar la instruccion pública, puesto que se consigue por su medio que todos los objetos que rodean al niño ejerzan su tanto de influencia en el desarrollo intelectual del mismo. Cuando los niños empiezan á visitar las escuelas, entre los cinco y los seis años de edad, se halla en tal estado su espíritu, que es indispensable ante todo prepararlo para la enseñanza". (696)

En el que fa als mètodes, Julio Kuhn els presenta

en els primers capítols, després de donar la seva versió de l'ensenyança intuitiva. Explicació comentada per la Revista d'Instrucció primària:

> "Lo que se llama enseñanza intuitiva, mas bien que una enseñanza especial, es un ejercicio del entendimiento que se encamina directa y metódicamente al desarrollo y ennoblecimiento de sus facultades, excitando su actividad. Esta enseñanza consiste en lo que nosotros decimos lecciones sobre objetos, y en lo que se practica muchos años hace con notables resultados en las escuelas de párvulos". (697)

Com si volgués interpretar o valorar el punt de partida de Julio Kuhn amb precaució i fent veure que l'explicació de Kuhn era molt optimista.

Podem indicar que el primer mètode que presenta és el **De la Lectura**, considerat com un dels més importants de l'Educació. El que descriu de la següent manera:

> "El maestro presenta al principio una por una las vocales á los niños, quienes las contemplan por un rato con mucha atencion hasta penetrarse de su forma; á seguida las y aquellos la repiten varias veces. en las consonantes no se dice el nombre, sino la articulacion, y se van de paso en paso formando sílabas, ya anteponiendo, ya posponiendo la consonante á la vocal. Gradual y sucesivamente se añaden mas y mas letras, pasando siempre del monosílabo á los polisílabos y de las vocales fáciles á las difíciles. El fin de estos ejercicios es dar á conocer al niño los fundamentos de la lengua humana, y hacer que abarque de un golpe de vista una série de letras, pronunciando con facilidad las articulaciones correspondientes, á lo cual se da el nombre de lectura mecánica". (698)

Aquesta ensenyança es du a terme amb tres graus,

per superar el mètode purament mecànic. En definitiva i des del punt de vista de l'esmentada revista, a l'estat espanyol també es feien intents en aquest sentit i considerava que les millors escoles de l'estat disposaven de llibres que facilitaven aquesta labor pedagògica.

A continuació es parla dels elements d'escriptura i dibuix, considerant-se que tenen molts de punts de contacte, és a dir, que Julio Kuhn considerava que el fonament de l'ensenyança, de l'escriptura i el dibuix era el mateix, amb exercicis comuns. (699) Pensava que el dibuix era una necessitat que a les escoles es tenia oblidada.

La descripció d'aquesta pràtica Kuhn la feia de la següent manera:

> "El profesor dibuja en un encerado puesto en frente de los niños las figuras que han de aprender, para que vean bien cómo se tiran líneas, pues ha demostrado la esperiencia, que el mejor medio de imitar una cosa cualquiera es ver cómo se hace. Al paso que las va trazando y despues de haberlas delineado, hace de ellas conversacion con los niños, para llamar asi su atencion hácia lo que mas las conviene saber á fin de imitar bien aquellas, continuando de este modo hasta que saben ya dar una descripcion completa del dibujo propuesto en el encerado y de la manera en que se debe copiar. A seguida comienzan los niños á verificar la copia en sus respectivas pizarras, y el profesor les enseña entonces la postura del cuerpo y el modo de dirigir el puntero ó lapiz". (700)

"Del canto", "del cálculo", "de la lengua patria y de la gramàtica", "de la Geografía", "De la Historia", "de la Historia Natural", "de la Física", (701) són els temes que Kuhn tractava sobre la qüestió de les ensenyances i dels seus mètodes, que no es diferenciava dels que es solia plantejar en aquells moments a l'estat espanyol.

Probablement de manera més senzilla de la que ho exposa en Kuhn, i quan fa referència a la utilització dels cantons es pot posar com exemple el cantó d'A.A.D que sintetitzava diversos aspectes Antonio Alverá Delgrás i sense tanta extensió ni minuciositat. (702)

Crec que, en el seu conjunt, la influència és dels mateixos autors, probablement amb una mica més de retard que a l'Alemanya que presentava l'esmentat J. Kuhn, i que es reflectien als autors com Carderera, Avendaño, que no es poden oblidar dels clàssics de la Pedagogia burgesa de Rousseau, Pestalozzi, etc, i en el cas dels de l'Estat espanyol, Pablo Montesino. De totes maneres es detecta una mena de decadència o d'esgotament dels recursos que oferien els plantejaments dels moments immediatament anteriors. Generar hàbits, imitació intuició, disciplina, etc, són conceptes que es repeteixen constantment als escrits que feien referència

a la millora de l'ensenyança. La realitat encara era bastant deficitària en la utilització de mètodes a l'ensenyament qüotidià.

3.3.2. Característiques dels texts escolars. Les noves aportacions a la Instrucció primària i les Escoles Normals.

En principi, crec que en el tema concret dels llibres de text hi havia poques novetats, i les poques que hi havia no sempre eren massa originals. Per exemple, hi havia manuals dedicats a la formació dels mestres que eren normalment traduccions, i més poques n'hi havia a la Instrucció primària que representaven la continuitat moderada.

Aquest criteri probablement fos el mateix que M. Carderera expressava al seu Diccionari:

> "Conviene advertir en primer lugar, que los libros que tratan de las diversas enseñanzas no son igualmente indispensables. En rigor no son de absoluta necesidad sino el catecismo de la doctrina cristiana y los de destinados á la enseñanza y práctica de la lectura. El catecismo debe aprenderse al pié de la letra, sin hacer alteracion alguna del texto. Las explicaciones tienen por objeto hacer comprender el significado de las palabras y el sentido de las frases y periódos difíciles: Transpasar estos límites seria entrar en el camino escabroso y resbaladizo, exponiéndose á contínuos y transcendentales extravios. para la enseñanza de la lectura no hay otro medio que hacer leer á los dicípulos, y de consiguiente los libros son instrumento necesàrio". (703)

Defensava que ells llibres fossin curts i presentassin els continguts en graduació, fins i tot assenyalava que per a l'ensenyança de certes matèries, com la geografia, eren més important altres materials

com els mapes, que els llibres.

En el 1849, fins i tot en els anys 50, encara s'utilitzaven a les Escoles Normals, concretament a la de Palma, llibres que també eren utilitzats a l'etapa anterior, aquests eren, entre altres: El Vallejo d'Aritmètica, que era utilitzat com a mètode de lectura; (704) El Fleuri, (705) el Diaz de Baeza, (706) el Ripalta (707) de Religió i Moral; El Salacoux d'Història Natural (traducció al castellà del francès per B. Mestres professor de l'Escola Normal); (708) La "Gramática de la Lengua castellana arreglada al prontuario de ortografía de la Real Academia Española" (709) per aprendre la Ortografia castellana, l'Escriptura s'aprenia amb "El arte de escribir y colecciones de muestras" d'en Torio, (710) i el d'Iturzaeta per escriure; (711) El Naharro per ensenyar a llegir (711bis) Hermosilla per a les Humanidades"; (712) El Bernardet de Dibuix linial; (713) El Verdejo Paez d'Història i Geografia; (714) El Beudaut de nocions de Física; (715) l'Alvarez de nocions de Química, (716) i per a la introducció del sistemes i mètodes d'educació s'utilitzaven, els apunts del Director, en el cas de Palma, els de Francesc Riutort. (717) També es seguia utilitzant-se el **Manual completo de primeras letras** d'en

Laureà Figuerola, (718) i el **Manual para los maestros de escuelas de párvulos**, (719)

Mª Angeles Soler Balada quan parla d'aquest tema assenyala:

> "En 1843 se produce la constitucion de la sección de Instrucción Pública y del real Consejo de Instrucción, organismo al que se le encomienda, entre otras tareas, el examen y selección de los libros de texto, con competencia similar a la Comisión antes citada. Esta situación se rectifica en el año 1845 en cuanto a las enseñanzas secundaria y superior, ya que el Plan Pidal suprime el sistema de listas abiertas, estableciendo que no podrían aprobarse más de seis obras para cada materia, así como que las listas habrian de ser revisadas cada tres años. La enseñanza primaria y, en consecuencia, las Escuelas Normales, al regirse por la Ley y Reglamento de 1838 y los suyos propios, no quedaban afectadas directamente por esta disposición, pero, por analogía, el número de obras aprobadas tenderá a limitarse". (720)

No resulta un punt de partida gaire encoratjador, però, és que la gama de texts idonis per a tal ocupació no era massa àmplia. Soler Balada continua la seva reflexió sobre el tema i a continuació ens diu:

> "... se promueve la redacción de obras originales, o en su defecto, la traducción de textos extranjeros, estableciéndose premios para las mismas, aunque esta medida, según Gil de Zárate, no produjo efectos importantes al retraerse los autóres por verse obligados "a presentar sus obras impresas, precisándolos a hacer anticipadamente un gasto, tal vez superior a sus fuerzas, para aspirar a una recompensa dudosa". Pese a ello, en 1849, La dirección General de Instrucción pública reiterará el intento promoviendo un nuevo concurso que no

llegaría a realizarse al variar las circunstancias políticas". (721)

Legalment parlant és un estira i amolla entre postures restrictives i postures més flexibles, segons el talant dels que dominaven durant la legislatura; normalment els més retrictius eren els del partit moderat.

Problemàtica que va fer que des del 30 de juny de 1848, amb una Reial ordre signada per Bravo Murillo s'iniciàs un procés normativitzador, que per acumulació de llistats arriba a formar-se una llista considerable d'obres autoritzades per a l'ensenyament primari i per a les Escoles Normals.

La Reial ordre de Bravo Murillo aprovava una proposta d'una Comissió nomenada a tal efecte, en la que el Ministre manava que en totes les Escoles d'Instrucció primària, "sirvan y se usen exclusivamente las obras comprendidas en el adjunto catalogo": (722)

" ---------- RELIGION Y MORAL ------

Catecismo de la Doctrina cristiana, compuesto por el Padre Ripalta; cotejado y corregido de órden superior, por D. José Maria Vallejo.= **Catecismo cristiano**, con un compendio de la Historia Sagrada, por D. Francisco Pareja de Alarcon.= **Catecismo de la Doctrina y Compendio de la Historia Sagrada**, por D. J. Diaz Baeza.= **Catecismo de la Doctrina cristiana**, publicado en francés por el Arzobispo de Canbray, precedido de un compendio de Historia Sagrada, y traducido por

D.A.P.= **Catecismo histórico ó Compendio de la Historia Sagrada y de la Doctrina cristiana**, compuesto por el abate Fleury, y traducido por utilidad de la juventud.= **Catecismo histórico** de Fleury. Novísima edicion, aumentada la Historia Sagrada, con un resúmen en verso.= **El Fleury, catecismo histórico**, escrito en verso.= **Catecismo sobre los fundamentos de la Fé**, por Aimé, traducido por D. Juan Gonzalez.= **Compendio de Historia Sagrada**, traduccion de la señorita Pulido y Espinosa.= **Idem, id., id.**, por D. Ignacio Calonge y Perez.= **Historia Sagrada contada á los niños**, traducida por D. Manuel Gonzalez Vara.= **Historia Sagrada y del pueblo hebreo**, por el general Aristizábal.= **Epítome del Antiguo y Nuevo Testamento**, traduccion de D. Juan Manuel Grajo, presbítero.= **Compendio de Religion**, por D. Angel Herreros y Mora.= **Doctrina cristiana**, escrita por Pbro. D. Julian Gonzalez de Soto". (723)

Aquest és l'apartat del catàleg de Bravo Murillo referit a la Religió i moral; com es veu, no presenta novetats en relació a les llistes anteriors sobre la matèria. El que fa simplement és una recopilació d'altres llistes que havien estat aprovades per anteriors governs. El mateix passava amb la llista referida a la "LECTURA.- MÉTODOS", i assenyalava:

Nueva Cartilla para enseñar y aprender á leer, por D. José Mariano Vallejo.= **Clave y reglas para aprender á leer**, por el mismo.= **Teoria de lectura ó método analítico**, por el mismo.= **Cuadernos de Lectura**, por D. Joaquim Avendaño y D. E. Fernandez.= **Silabario**, de D. Vivente Naharro.= **Método práctico de enseñar á leer**, por el mismo.= **Ejercicios silábicos**, por D. E. Eguilaz.= **Libro primero de la niñez**, por D.B.A. de Lopetran.= **Nuevo Silabario**, de Mondéjar.= Nueva Cartilla, por Audet.= **Silabario**, de Hernando.= **Nuevo Silabario**, por D. Manuael Rodríguez Escobar.= **Principios metódicos para enseñar á leer**, por el mismo.=

Método práctico elemental, por D. Manuel Benito Carrera.= **El Director de la Juventud,** por D.T. Ballestar Belmonte.= **Complemento al Manual de lectura,** por D.A. Beltran.= **Primeros elementos del idioma castellano,** por los Directores del Instituto de Sordo-mudos de Barcelona.= **Rudimentos de Ortología castellana,** por D.J. Codina.= **Manual de los párvulos,** por D. José María Sesma (es va rectificar el seu llinatge posteriorment de Lerma).= **Ortología y Diálogos de caligrafía,** por Torio". (724)

Llista que quedava completada per les obres per a exercitar la lectura, per ventura una de les llistes més ideològiques de les que figuraven en aquests catàlegs:

"El libro de los niños, por Martínez de la Rosa.= **Lecciones escogidas,** por Pedro Pascual Suarez.= **Ejemplos morales,** por Juan Rubio.= **El Tesoro de los niños,** traduccion de D. Enrique y Portugal.= **Las página de la infancia,** por D.Angel María Terradillos.= **El Evangelio para los niños,** traduccion del mismo.= **Juanito,** obra de educacion, traducida por D. Mariano de Torrente.= **El amigo de la infancia,** Traduccion de D. Luis Bordas.= **Precioso curso moral infantil,** traduccion de D. Felipe Antonio Macías.= **("El Abuelo",** obra educacion, traducida por un español amante de su patria) (el 26 de setembre de 1848 fou exclosa).= **El buen Fridolin y el picaro Thierry,** traduccion de D. Fernando Beltran de Lis.= **Los seis dias,** por D. Andrés Vallejo.= **Guía de la Infancia,** por D. Eugenio Tapia.= **Educacion de la Juventud,** traducida por el Pbro. D. Leandro Tovar y Aciro.= **Educacion de la infancia,** por D. José Melendez.= **El Padre nuestro,** de Fenelon, traducido por D. G. del Valle.= **El Genio de la educacion, por D. Jerónimo Lopez Cerain.=** Escuela del ciudadano español, por D. Lorenzo Alemany,= **El libro de mis hijos,** por D.A.C.J..= **Himnos en prosa para niños.= La moral en accion,** traducida del francés por D. Antonio García Almazar.= **El maestro de sus hijos, ó sea la educacion de la infancia,** traduccion del francés.= **El Amigo de los niños,** escrito en francés por el abate Sabattier. Nueva traduccion.= **Idem, id, id.,**

traducido por Juan Escioquiz.= **El Amigo de la infancia**, traduccion de P.R.S.= **Cuentos morales para la instruccion de niños de ambos sexos**, traducidos del francés por D.C.A.P.= **Cuentecitos para niños y niñas**, traducidos del francés por D. Juan Bautista Fosis y Gual.= **Devocionario y Ejercicio cuotidiano**, por el presbitero D. Julian de Soto.= **Confesion y Comunion**, tratado puesto al alcance de los niños, por un sacerdote amigo de la juventud.= **Consejos á las niñas**, por don Benito García de los Santos.= **El libro de las niñas**, por D. Joaquim Rubio y Ors.= **Pensil de las niñas**, por D. José Codina.= **Fábulas de Iriarte.= Idem de Florian**, traducidas por D. José Fernandez de la Vega Potan.= **La moral en verso**, por D. José Codina.= **Coleccion de trozos selectos de las más celebres escritores castellanos**, por D.L.Q.S.= **Trozos en prosa y verso**, por D, Eugenio Egulaz.= **Coleccion de trozos escogidos**, por Ranera.= **Trozos escogidos de literatura española**, por D. Francisco Merino.= **Lecciones de educacion religiosa y civil**, por Julian Melchor Miranda.= **Mil charadas castellanas en verso**, por A.P. y L.= **Semanario químico-artístico**, por D. Luciano Martinez. Tomo primero.=**La Agricultura al alcance de los niños**, por D. J.M.O.= **El instructor de los niños**, por D. José Domench y Cireuns.= **Compendio de las Artes y Ciencias**, traducido por D. Juan Francisco Siñeriz.= **Manual de la Juventud estudiosa**, ó **Libro segundo de los niños**, por Ranera.= **Historia griega contada á los niños**, traducida por D. M.G. Vara.= **Historia romana contada á los niños**, traduccion D.M.G.= **Idem. de Inglaterra id. id.**, traduccion de id.= **A la Juventud española**, Ripalda político-moral, por D.C.R.= **Nociones elementales de Anatomía y Fisiología humanas**, por D. Luis García Sanz.= **Reglas de Urbanidad**, por D. Fernando Beltran de Lis.=**Manual de Urbanidad y del Decoro**, por don J.A. y G.= **Lecciones de Urbanidad**, por D. Manuel Rodriguez Escobar.= **Lecciones litografiadas**, por D. José Maria Flores.= **Miscelánea de la lectura de la letra bastarda española, escrita y autografiada**, por D.J.F. de Azpiazu". (725)

Llista simplement de recolzament a l'anterior, però

més moralitzadora, fins hi tot més ideologitzadora, típicament moderada i gens disimulada.

Molt més reduïda és la llista sobre l'escriptura:

> "Arte de escribir y colecciones de muestras, de Torio.= Idem idem de Iturzaeta, y todas sus obras de Caligrafía.= **Idem id., y escribir con la mano izquierda**, por D. Tomás Varela.= **Aparato para vencer las dificultades de la escritura**, con la descripcion del mismo, por Vallejo". (726)

Més llarga és la llista referida a la Gramàtica castellana i ortografia, però en realitat, a partir de la Reial ordre de 22 d'octubre de 1848 s'especificava que la única obra de text en totes les escoles era el "**Prontuario de Ortografía**" de la Reial Academia espanyola, on la resta d'obres servirien com a llibres de l'esmentat cataleg i a partir de la llei Moyano de 9 de setembre de 1857, el text obligatori i únic serà: **Gramatica y Ortografía**" de l'esmentada Academia. (727)

Però és convenient reproduir la llista per comparació amb altres posteriors:

> "**Nociones generales de Ideología y Gramática española**" por Vallejo.= "Prontuario de Gramática castellana", por don A.M. Terradillos.= "**Elementos de Gramática castellana,**" por Illas y Figuerola= **Lecciones elementales de Gramática,**" por Eguilaz.= "**Compendio de Gramática**", por el mismo.= **Gramática teórico-práctica**", de idem.= "**Gramática Elemental de la lengua castellana,**" por D.J. Languiniza.= "**Elementos de Gramática castellana,**" por P. Ramon Calle, del Corazon de Jesús.= "**Idem, id**", de Ramon

Zudaire y Muniain.= "Lecciones de Gramática y aritmética", por Alemany.= "Principios de análisis lógico,".= por D.R. Merino.= "Tratado de la descomposicion y composicion de los periodos," por González Soto .= **Ortografia** de la Academia.= **"Ortografia práctica,"** de D.J. Maria Iturzaeta.="**Ortografía**" de D. Victor Martin.= **"Tratado de Ortografía metódica",** de Vallejo.= **"Ortografía castellana",** por Moles.= **"Tratado de Ortografía castellana",** por P.M. Navarro.= **"Reglas de Ortografía",**por Naharro.= **"Tratado de Prosodia española,"** por Llorente". (728)

Aquesta llista resultaria inútil, perquè el que els interessava, en el fons, era uniformàr la castellanització i això només era possible, segons es veu, amb la disposició anteriorment esmentada del 22 d'octubre de 1848, que era la mesura que es solia dur a terme, legalment, en aquell temps.

A continuació s'esmenten els llibres de text obligatoris d'Aritmètica, Geografia, Dibuix linial, Història Natural, Geografia i Història, i els llibres que podrien consultar els mestres. És així que la llista quedava completada de la següent manera:

Aritmètica:

"Definiciones y extracto de las reglas de Aritmética, por Vallejo.= **Aritmética de niños,** por el mismo.= **Complemento de** id., por id.=**Teoria de las cuentas,** por Elizondo.=**Aritmética,** por D. J. Martínez Rodrigo.=**Principios de Aritmética,** del

mismo.=**Aritmética teórico elemental**, por D. Manuel Benito.=**Lecciones elementales de Aritmética**, por D.J. Ramon Perez.=**Tratado de Aritmética**, por Pedro Manuel Navarro, = Idem, id., por los Sres. D.V.M. Gomez y D.F.A. Barrio.= **Idem**, id., por D. L. Alemany.= **Idem, id.**, por D. Felipe Erayalar.= **Idem, id.**, por D. Julian Gonzalez Soto.

Geometría.

Geometría de niños, por Vallejo.=**Elementos de Geometría**, por A. Giró y D.I.R. Miró.= **Idem, Id.** D. F. Erayalar.=**Compendio de Geometria**, por D.J. Giró.= **Geometría para niños** por D. Juan Francisco Lobo.

Dibujo Lineal.

Elementos de Dibujo lineal, por D. Juan B. Peironet.=**Coleccion de obras de Dibujo lineal**, traduccion del mismo.= **Curso metódico de Dibujo lineal**, por D.A. Giró y Arnols.

Historia Natural.

Curso metódico de nociones de Historia natural popular, por D. José María Paniagua.

Geografía é Historia.

Nocioneś geográficas, por D. José Mariano Vallejo.=**Geografía elemental de España**, por D.J.M.F.=**Repertorio geográfico**, por D. Manuel Cerdá.=**Compendio de Geografía**, por D. Juan Miró.=**Manual geográfico**, por D. José Ulananga.=**Lecciones elementales de Geografía**, por Carrera de Urrutia.=**Prontuario de Historia de España**, por Terradillos.= **Curso de Historia y Geografia**, por D.L.G. Lasoz.= **Elementos de Historia universal**, por D. Tomás Ortiz.= **Nuevo compendio de Historia de España**, por D.V. Boix.=**Compendio de la Historia de España**, con un cuadro simbólico, por doña A. Cortés y D.L. Bordas.=**Lecciones de Iriarte**, corregidas y aumentadas, Gomez Ranera.=**Manual de Historia universal**, por el mismo.=**Elementos de Historia y Cronología**, por el mismo.=**Primeras nociones de**

Cronología y de Historia, por don José Segundo Florez.=**Elementos de Cronología,** D.J. Calonge y Perez.

Libros que podrán consultar los maestros.

Manual completo de Instruccion primaria, por D. Joaquin Avendaño.=**La Escuelas de Instruccion primaria,** por don R. Diaz de Rueda.=**Curso completo de Instruccion primaria,** por Arce Fernandez.=**Ideas primarias de los números,** por Vallejo.=**Explicacion del sistema decimal francés,** por el mismo.=**Modo de poner en ejecucion el nuevo métodos de enseñar á leer,** por id.=**Manual completo de enseñanza simultánea, mútua y mixta,** por D.L. Figuerola.= **Guía legislativa é inspectiva,** por el mismo.= **Sistema mixto general,** por Iturzaeta.= **Nuevo arte de enseñar á leer,** por Naharro.= **Teoria del sistema ortológico,** por B.A. de Lopetran.=**Problema de Aritmética,** por D. José Menta y Font.= **Preceptos de Higiene para los niños de las Escuelas primarias de ambos sexos.=Preceptos de Higiene,** por D. Ramon Merino". (729)

Com es veu, aquesta llista resultava ser bastant llarga, al manco resultava ser la més àmplia fins al moment, encara que dubt de la seva originalitat o novetat. Com ja hem dit abans, la primera rectificació es fa per Reial ordre de 22 d'octubre de 1848, referida a la obligatorietat de la utilització del **Promtuario** de la Reial Acadèmia espanyola. (729 bis) Una passa més en favor de la uniformització castellanitzadora del sistema escolar.

El 20 de maig de 1852 la novetat era l'aprovació, per Reial ordre, d'una llista a la que figuraven, no tan

sols els llibres de text obligatoris sinó, els que no s'havien acceptat com a tals. De totes maneres, ignor les raons d'aquesta triada; és fàcil imaginar que va actuar la censura ideològica segons els criteris moderats i, en consonància, amb el recentment aprovat Concordat amb la Santa Seu de 1851.

La introducció de llibres dedicats a l'agricultura es produeix a partir de la Reial ordre de 12 de juny de 1849, que en realitat va repercutir molt poc, segons pareix deduir-se de les estadístiques oficials. Per exemple, a 1855, segons l'"Estadística de la primera enseñanza de la Península é Islas adyacentes correspondiente al quinquenio de 1850 á 1855, formada por la comision auxiliar del ramo", (730) pel que fa a l'escola privada a tot l'Estat, hi havia un 8,6 % d'alumnes matriculats a Agricultura quan a Doctrina cristiana n'hi havia un 100 %, a l'igual que de Lectura, i un 56,75 % d'escriptura. Respecte a l'escola pública a l'Agricultura n'hi havia 9,33 %, un 100 % de Doctrina cristiana, un 100 % de Lectura i un 50,83 % d'Escriptura, malgrat a 1865 l'agricultura havia passat al 28,07 %. (731)

Aquestes estadístiques guarden relació amb l'abundància de llibres aprovats de Doctrina cristiana i

de lectura, que eren un tant per cent molt elevat en comparació a les altres matèries.

Però més que fixar-nos en llistes oficials i reials ordres, ens preocupen més els plantejaments educatius que figuraven a les publicacions que es solien utilitzar i que per una raó o altra apunten alguna novetat, tant en el camp de la Instrucció primària com en el de les Escoles Normals.

El retard continuava respecte als plantejaments educatius que es poguessin dur a terme a nivell teòric, especialment a la Instrucció primària. Les novetats probablement venguessin amb la introducció a la Formació dels mestres dels llibres de text relacionats amb la Pedagogia, no tant per la seva originalitat sinó per facilitar una preparació més professional als futurs mestres, malgrat en la seva majoria fossin llibres o idees importades de l'estranger.

Respecte als llibres dedicats a la Instrucció primària, que també servien per a la formació dels mestres, i en una de les llistes que no es consideraven aptes per a la instrucció primària a la Reial ordre de sis de novembre de 1852, juntament entre altres obres ja citades com per exemple el **Nuevo canton religioso**, moral, político y civil, d'Antonio Alverá Delgrás, (732)

figurava el de Diaz de la Rueda, que també fou redactat en un tò moralitzador més propi per als estudiants de mestre que per els d'Instrucció primària i en el que es considerava la moral com a :

> "... la ciencia que examina los deberes del hombre en general y en particular, segun sus diferentes relaciones, para conseguir la felicidad en esta vida y en la otra". (733)

L'educació consistiria en l'adquisició d'hàbits morals i de comportament social. La urbanitat en aquesta interpretació de l'educació es converetix en un element important de relació social. (734)

Diaz de Baeza és un altre dels llibres típics d'Instrucció primària, que lligava la religió i la moral en el seu discurs, que es limitava a fer un repàs a la Història Sagrada.

En ell hi trobam referències a l'educació, especialment a la familiar:

> "... dirigian á sus familias con acierto y utilidad: las instruian en las cosas naturales, y sobre todo en los casos y prácticas de la religion y la moral: ajustaban con rectitud é imparcialidad las diferencias que se suscitaban entre los individuos á quienes gobernaban, y buena moral. aunque soberanos, su genero de vida era muy sencillo; no los acompañaba el fáusto y la ostentacion, y en todo se conducian con la mayor moderacion y naturalidad. así se ve el gran respeto que les tenia toda la familia, y como su nombre y sus alabanzas se propagaban de boca en boca por las generaciones sucesivas". (735)

Educació, moral i religiositat es ficaven en el mateix sac, al manco en la mateixa significació i entrellaçats, on la virtud i la moderació jugaven un paper important.

De totes maneres, en aquells temps encara circulava el Fleuri, per exemple en la versió del **Catecismo histórico ó compendio de la Historia Sagrada y de la Doctrina cristiana para la intruccion de niños**, publicat a Palma el 1854, segons **El Catecismo histórico**, aprovat pel bisbe de Meaux el 12 de maig de 1683. El que vol dir que poca imnovació devia significar. (736)

Un altre llibre que pretenia esser útil a la primera ensenyança era el que exposava els sistemes d'ensenyament que servien de recolçament als mestres o per a la seva orientació. Es el cas de de J. F. Iturzaeta: **Sistema misto general o sea régimen de las escuelas de Instruccion primaria, elemental y superior**, que no eren sinó el que dedica als professors:

> "Si al dedicar á mis comprofesores estos sencillos apuntes no contara de antemano con su indulgencia, que sabrá dispensarles aquella acojida digna de cualquier otra composicion de sus talentos; hubiera abandonado mi propósito de estampar á su frente el nombre de tan eminente clase". (737)

Aquesta presentació es pot completar amb l'advertència:

> "A pesar de que la materia de la presente obra no tenga por objeto la estension de métodos particulares de enseñanza en diversos ramos, y sí solo la clasificacion y distribucion mas oportuna; hase no obstante compuesto y colocado en el final, al que debe seguirse en Geometría y Geografía pràctica, por ser ramos nuevamente planificados en los Establecimientos de Instruccion Primaria, y considerar necesaria presentar la manera de establecer estos ramos en combinacion con los demas que abraza la eseñanza". (738)

Aquestes paraules resulten una síntesi del que volia esser l'obra. Era una proposta d'organització de l'ensenyament en el que confluissin els sistemes individual, simultani i mutu, proposar el mixt general:

> "Este sistema es una composicion de los simples 1º, 2º y 3º, ó sea el Individual, Simultáneo y Mútuo, para escuelas en donde se reunan desde 20 hasta 200 y mas discípulos con pasantes ó ayudantes, vigilantes y discípulos instructores como en Simultáneo y Mútuo con algunos ejercicios del individual. Por este sistema el Maestro dirije y enseña alternativamente á todas las divisiones.
>
> Los pasantes ayudan al Maestro segun órdenes que tenga dadas. El vigente ó vigilantes, cuidan del órden con el Maestro, y los instructores enseñan é instruyen á sus divisiones alternándolas sucesivamente el Maestro, y al cabo de una semana, segun el número de discípulos, repasa todas las clases sin que dude del estado de ninguna.
>
> Compárense pues los demás sistemas con este, y se verá favorable diferencia: pues el Maestro enseña y dirije con ayudantes, vigilantes é instructores". (739)

Pretén donar una passa endavant en relació als altres sistemes, esser una innovació amb incidència a la pràctica educativa, altra cosa seria que ho conseguís.

Per altra banda, el llibre de Iturzaeta el 21 d'octubre de 1856 figurava a la llista oficial com a llibre de text de Pedagogia per a les Escoles Normals de mestres. (740)

Precisament en aquesta llista del 21 d'octubre de 1856 s'hi trobaven els llibres més característics de l'època:

> "**Curso elemental de Pedagogía**, por D. Joaquin Avendaño y D. Mariano Carderera.= **Curso de Pedagogía**, por A. Rendú, traducido por D. Mariano Carderera.= **El Maestro de primeras letras**, por Matter, traducido con notas de D. Francisco Merino Ballesteros.=**Manual de enseñanza, simultanea mútua y mixta**, por D. Laureano Figuerola.= **Sistema mixto general**, por D. Francisco Iturzaeta.= **Manual de Maestros de las escuelas de párvulos**, por D. Pablo Montesinos.=**Curso normal de Maestros de primeras letras**, por M. el Baron de Gerando, arreglado y anotado por D. Francisco Merino de Ballesteros. Impreso en Madrid, 1853.= **Principios de enseñanza ó Manual de Escuela Normal**, por Henry Dunn, revisados y anotados por D. Francisco Merino Ballesteros. Impreso en Madrid, en la Biblioteca Económica, 1853". (741)

Aquesta llista no significava més que la constatació de les obres d'aquesta mena que circulaven ja per a les Escoles Normals. Encara que en manquen algunes com la **Pedagogia** de Schuarz, que havia estat recomenat pels mestres d'Instrucció primària en el B.O.I.P. del 30 d'abril de 1847 i que, per altra banda va esser un dels autors que més va incidir a Mariano Carderera i Joaquin Avendaño; una altra de les obres que

fins al moment havia estat recomenada oficialment era la de Marc Antoin Jullien de París, que el 10 de setembre de 1845 el Consell d'Instrucció pública va proposar com a obra útil per als professors i directors dels establiments d'Instrucció primària. (742)

La recomanació del llibre de Schwartz es feia en els següents termes:

> "Recomendamos á nuestros lectores, y especialmente á los profesores de primera educacion, la interesante obra titulada **Pedagojia**, ó sea Tratado completo de educacion y enseñanza, escrito en aleman por el doctor **J.H. SCHWARZ**, traducida directamente al castellano por D. Julio Kunt (Kuhn), catedrático de la facultad de filosofia de la Universidad de Madrid. Inútiles serian cuantos elogios nos pudieramos permitir hacer de una obra, que en Alemania, en ese pais de la solidez y profundidad en los conocimientos, ha merecido circular con la mayor aceptacion, á pesar de abundar allí este género de obras tanto cuanto escasean en nuestra nacion. Nos limitamos, por lo tanto á llamar la atencion de los profesores hacia unos estudios tan importantes, y felicitamos al señor Kunt, porque en sus primeros ensayos de traduccion á una lengua, que no le es nativa, ha sabido, en cuanto es posible, trasladar los profundos conceptos de sus compatriotas". (743).

Era un element necessari en aquest moments perquè no hi havia on escollir. Era una mirada a Europa, encara que el llibre segurament només fos utilitzat per alguna minoria de mestres preparats, els més conscients de la necessitat de la preparació pedagògica de la que havien de gaudir per poder exercir la seva tasca educativa en

les escoles d'Instrucció primària.

La importància que es donava a aquesta obra era, fonamentalment, que definia el concepte d'Educació:

> "La palabra educacion ó crianza comprende tres acepciones distintas. En su sentido mas amplio significa cualquiera continuidad de accion influyente sobre un ser susceptible de recibir diferentes y sucesivas modificaciones en sus formas y cualidades esenciales, con el fin de perfeccionarle real ó aparentemente. En este sentido se tomó la palabra educacion cuando se aplica al cultivo y direccion de los animales irracionales, de los arboles y plantas, etc, y solo tambien en este sentido es como puede llamarse educacion la direccion irracional é inordenada que muchos padres negligentes dan á sus hijos, conduciendoles así insensiblemente al mal". (744)

El plantejament moralitzador i religiós no podia mancar en un autor que era defensor d'una pedagogia cristiana. Déu és, segons aquest ideal pedagògic de Schwartz, el centre de l'educació, fins s'afirmava que:

> "Tambien se dice que Dios educa á los hombres, lo cual es verdad en dos sentidos. En primer lugar, Dios educa á los hombres, en cuanto vemos que estos, terminado el periodo de la educacion, modifican y varían á veces enteramente su modo de ver y obrar bajo la influencia de las circunstancias en que los coloca la providencia; en el segundo, porque no se da, ni es factible que un hombre, de tal manera, que pueda proponerle arbitrariamente este ó el otro fin, escoger estos ó aquellos medios, sino que; tanto el fin como los medios, se encuentran indefectiblamente mas ó menos circunscritos por sucesos é influencias mas generales, que no es dado prever ni comprender á uno ni á un número determinado de individuos de la humanidad, y que necesariamente han de sustraerse por lo tanto de un poder arbitrario". (745)

Com es veu, es dóna un paper educatiu a l'home un sentit d'insuficiència, on l'educació significa el progrés de la humanitat en Déu. La perfecció de l'home vendrà mitjançant aquesta educació humanista, fins i tot kantiana, on l'home és l'esser educable per a la seva perfecció individual. (746)

Aquesta difinició d'Educació la feia Schwartz a la seva introducció des de l'òptica del que anomena Teoria general de la Ciència de l'educació i de l'ensenyança. El pròleg havia estat redactat per J. Kühn que considerava que aquesta obra havia d'esser:

> "Destinada á los eclesiáticos, maestros de escuela, profesores de instruccion, y en general á todos los hombres ilustrados que penetrados de la grave obligacion que como padre de familia tienen de educar á sus hijos, ...". (747)

Però el defecte que li apuntava era el seu llenguatge excesivament filosòfic per esser conprensible per a la pràctica educativa.

Schwartz considerava que la formació, en sentit estricte, intencional i metòdica, consistia en fer-li adquirir la major perfecció que pugui arribar l'home per la seva naturalesa i qualitats, segons les circumstàncies peculiars en que es trobès. (748)

Però a continuació defensava que, en el sentit més estricte, educar significava:

> "... dirigir intencional y metódicamente al niño de modo que se desarrollen sus cualidades físicas, y morales lo que mas perfectamente posible.
>
> Tomada en esta acepcion la palabra educacion se contrapone á la continuidad de accion influyente que ejerce un hombre sobre otro con el fin de adiestrar sus facultades físicas é intelectuales para que las pueda aplicar dedicadamente á las artes ó á las ciencias". (749)

Si l'educació és la formació del jove que es fa amb la finalitat de que arribi, sota de circumstàncies donades, a la millor perfecció humana possible, també comprendria l'ensenyança:

> "...porque aquel no puede ser otro que perfeccionar las disposiciones que existen en el hombre, aun cuando solo se encaminen estas hacia una direccion.
>
> Mas la educacion es tambien la actividad que emplean los hombres ya formados con el objeto de fomentar en los niños las disposiciones que tienden á cualidades buenas y duraderas". (750)

Els plantejaments pedagògics de Schwartz pretenien el desenrollament harmònic de les facultats humanes. Concepció que es completa amb la idea evolutiva del procés educatiu, en una regla fonamental que assenyala les possibilitats de l'Educació:

> "...que el hombre continua durante su vida tal como fué educado en sus primeros años. Así que, cuando esta regla no fuese una verdad incontestable fundada en la naturaleza humana y en la experiencia universal, solo entonces podriamos decir que toda educacion era superflua y disparatada". (751)

Schwartz ens parla de l'època de la vida en que ha

de començar-se a educar, per matitzar les possibilitats de l'home que té d'educabilitat:

> "Todos convienen absolutamente en que el hombre es susceptible de ser educado, así como tambien en que esta capacidad es mucho mayor en la infancia y juventud que en la edad madura; pero aun nos resta resolver las questiones siguientes: ¿en qué momento ha de darse principio á la educacion? ¿Cuáles son los datos naturales y cuáles los que pertenecen ó pueden pertenecer á la educacion? ¿Cuando deberá cesar esta?...
>
> Por lo que antecede vemos claramente que es imposible, fijar exactamente la época de la vida en que debe principiar la educacion del niño; pero esta mínima razon es necesaria ensayarla cuanto antes sea posible, pues semejante proceder jamas puede ser perjudicial y si provechoso las mas veces". (752)

L'educació es presenta com un deure que s'ha de dur a terme des de prest. La cooperació educativa en l'infant s'ha de realitzar gradualment i segons la receptivitat de cada individu, la influència de l'adult ha d'esser reflexiva segons les seves impressions, disposicions innates i intuitives que l'atreuen a la vida, a la mateixa vida quotidiana des d'un principi. (753)

Els temes tractats són bastant diversos, però sempre des de l'òptica teòrico-filosòfica, fonamentalment, al manco en el que fa a la primera part. Aquests temes són els referits a l' època en que ha d'acabar l'educació, de la necessitat de que l'home sigui educat, de la

Ciència de l'educació, de la diferència en la forma d'educar, al mateix temps que assenyala uns principis generals de l'educació, malgrat consideràs que no podien esser molt fitxos:

> "..., toda vez que no es tan fácil amoldarlos á las diferentes edades y demas condiciones exteriores que rodean á los niños, y porque en prescindiendo de tales circuntancias, tampoco la aplicacion de las de ciertos y determinados principios pudiera ofrecer constantes resultados en todos ellos, ...". (754)

Aquests principis educatius quedaven nombrats de la següent manera:

> "1º Procurarse ante todo dar un buen trato físico al niño, sujetándolo para ello á un severo régimen dietético, lo cual proporcionará dos ventajas á la vez, esto es, la cultura del cuerpo y del espíritu.
> 2º Tanto las fuerzas físicas como las facultades intelectuales se deberán cultivar en armonia.
> 3º Atiéndase á la individualidad del discípulo.
> 4º Propóngase un plan fijo de educacion y sígase invariablemente, para lo cual.
> 5º Procúrese formar la costumbre en el individuo.
> 6º La educacion moral de este sea la principal, agregando a ella la religiosa.
> 7º La educacion física tambien ayudará á aquella, acostumbrando al niño á la sencillez, á la limpieza y al pudor.
> 8º Procurose tambien acostumbrar al niño desde muy temprano á la obediencia, sin que por eso deje de aprender á obrar por conviccion propia.
> 9º Dejese desarrollar los sentimientos nobles, cuidando mas adelante de reglarlos á principios ciertos.
> 10º Acostumbrese al discípulo desde su mas tierna infancia á ejercitar la atencion.
> 11º Despiertese en él el impulso de actividad.

12º De los juegos infantiles procedase poco á poco al trabajo arreglado y á la aplicacion.

13º Toda la enseñanza deberá ser metódica.

14º Téngase gran cuidado de presentar al niño buenos ejemplos por do quiera, pero hagase de tal modo, que tenga para él atractivos propios todo lo bueno.

15º Foméntese el pudor y el sentimiento de dignidad, al par que modestia.

16º Procurese que el joven conozca y ame con entusiasmo su ideal y la advocacion de su vida.

17º Edúquese á los jóvenes según la diferencia de sexo.

18º El rigor de que no puede prescindir el maestro para llevar á cabo la educacion deberá ir acompañado de la suavidad.

19º Téngase muy presente que el amor debe ser el elemento predominante en toda la educacion.

Casi es inútil advertir que es necesario estudiar por el desarrollo físico y moral del educando la época en que deben tener aplicacion cada una de las reglas expuestas". (755)

Aquest principis estaven condicionats a un ideal de vida i d'educació, l'ideal de perfecció a que havia d'aspirar l'home havia d'estar en consonància amb l'ideal de l'evangeli i segons la civilització cristiana. (756)

Un altra tipus d'aportació que feia l'obra de Schwartz fou la que feia referència a l'ensenyança de les diverses matèries d'Instrucció, Geometria, Geografia, Història Natural, Història Sagrada, etc.

De la Geografia pensa que és un:

"... de los objetos reales mas importantes de la enseñanza, si se atiende á que nos presenta el mundo en que vivimos repartido en diversos grupos, aunque no mas que el mundo de los tiempos que

> alcanzamos. Es tambien el único ramo que puede servir de continuacion á la enseñanza **general intuitiva** en las escuelas de pocos medios de instruccion, y se presta á dar ideas sobre **física é historia** en cuanto lo permiten el tiempo y la conexion de las materias sobre las que versa. Supérfluo seria detenerse en largas explicaciones acerca del método que en ella debe seguirse, toda vez que no puede considerarse sino como enseñanza intuitiva mas estensa, segun se acaba de indicar". (757)

L'ensenyança de la Geografia, per a Schwartz, era una de les matèries més significatives per a la preparació de les persones per a comprendre la vida i descobreix una utilitat formal a més de material: "... que reporta poder comprender los periódicos, materia de viaje etc...", mentres s'utilitzassin de manera adeqüada i amb un mínim de mitjans. (758)

L'ensenyament per a la intuició és el que resulta més indicat per a la Geografia, des del reconeixement del més pròxim al més llunyà. Sense oblidar les dificultats i les possibilitats reals per mostrar la realitat el més atractiva que els mitjans disponibles ho permetessin.

Un altra aportació és la de l'ensenyament de la Geometria. Schwartz oferia unes reflexions sobre el seu mètode d'ensenyança, sobre el que considerava que:

> "El estudio de la geografia no puede

considerarse en todo rigor como objeto general de la enseñanza en todas las escuelas, por lo menos si se exceptua el curso que se puede unir con la instruccion intuitiva. Sin embargo, desde el tiempo de **Pestalozzi** hasta hace poco estuvo muy en uso preparar á la geometría, con la **idea general de las figuras geométricas**, en todas las clases elementales de aquellas. Mas con el tiempo parece que generalmente se fueron todos convenciendo de que las ventajas de semejante método, aunque elevado por distinguidos profesores á una gimnásia de espíritu. no eran muy considerables, y se creyó que prodria emplearse mejor el tiempo en otros ramos, con especialidad en las escuelas populares". (759)

En definitiva es creia que l'ensenyança de la Geometria no s'havia d'iniciar abans dels dotze anys, per considerar-se que l'enteniment de l'infant encara no estava preparat per comprendre els coneixements geomètrics.

També aplicava un sistema gradual a l'ensenyament de la Història natural, per considerar el coneixement de la naturalesa de gran utilitat i interès per als homes. és la defensa d'una concepció naturalista de la formació humana, sempre, però, tenint present que la naturalesa és obra de Déu. De totes maneres la limitava a una hora setmanal. (760)

La influència de Schwartz sobre els normalistes sorgits de l'Escola Normal central, crec que és inqüestionable, especialment en el que fa referència a Mariano Carderera, per la quantitat de vegades que el

reprodueix al seu **Diccionario de Educacion y Métodos de enseñanza**, anteriorment esmentat i malgrat no fos utilitzat a nivell dels mestres d'escola primària.

M. Matter: **El maestro de primeras letras**, (761) fou un altre dels llibres d'importació, que era traduït per Francisco Merino Ballesteros i al mateix temps presentava i justificava la seva publicació a l'Estat espanyol de la següent manera:

> "La creacion de escuelas normales de instruccion primaria, debida á la ley vigente y á las disposiciones del Gobierno en observancia de ella, hizo necesario cierto desarrollo de la literatura pedagógica. Con efecto, los maestros educados en aquellos establecimientos necesitaban reemplazar la direccion que dejaban con otra capaz de suplirla; y como carecian de los consejos de los inspectores provinciales, y eran raros los escritos pedagógicas y de los diferentes ramos de enseñanza que poseimos, y aun se habian agotado las ediciones de casi todos ellos, no podian afirmarse en los conocimientos que habian adquirido ni extenderlos, é iba esterilizándose gradualmente la reforma". (762)

Del que es dedueix d'aquestes paraules i de les que figuren a continuació, la mancança d'eines per a la formació dels mestres es deixava notar malgrat que més endavant assenyalava:

> "Pero naturalmente timidos en ofrecer al público nuestros trabajos, nos habiamos abstenido de hacerle participe de los beneficios que disfrutábamos, presentándosenos menos inconvenientes para esta irresolucion, á vista de los trabajos de nuestros amigos los Sres. D. Joaquin Avendaño y D. Mariano Carderera, que han

> mantenido y mantienen al magisterio en una provechosa actividad". (763)

Als inicis del llibre es planteja els objectius de l'obra i l'evolució del concepte educació, es dóna importància a l'aprenentatge de la lectura i al paper del dolent i del bon mestre. Els comentaris de Merino Ballesteros ajuden a aclarir les referències del llibre a la realitat francesa d'on pren model.

Aquest mateix critica algunes afirmacions de Matter, com la que a continuació reproduïm:

> "Suelen dar generalmente muy poca importancia á la gimnástica: es verdad que no siempre es útil á los maestros; pues si bien los que tengan internos en su establecimiento se hallan en el caso de ejercitarlos en este arte, los demás no sacarán provecho de ella". (764)

La crítica que fa Merino Ballesteros a les paraules anteriors és:

> "Estamos muy lejos de opinar que haya circunstancias en que la gimnástica deje de ser útil á los profesores de primera educacion, y nos inclinamos á creer que el expresarse el autor en el sentido que lo hace, tal vez dependa de considerar las grandes dificultades que ofrece el dirigir con acierto los ejercicios gimnásticos, y la perniciosa influencia que estos pueden tener en el caracter de los discípulos sin una buena combinacion que favorezca á un tiempo la organizacion física y los sentimnientos morales; pero estos temores, muy fundados sin duda, solo pueden ser motivo para estudiar con mayor detenimiento este punto, y discernir lo que conviene conozcan y practiquen los encargados de la educacion de la niñez, y las advertencias muy especiales que deben hacérseles, para los

inconvenientes de trascendencia que se tomen". (765)

La crítica no era més que una defensa dels plantejaments de Francisco Amorós, pare de l'educació física a França i conegut, entre altres per la seva obra: **Manuel d'éducation Fhysique, Gymnastique et morale.** (766)

Un dels altres aspectes que presenta l'obra de M. Matter és la formació dels mestres a través de les Escoles Normals i fa un repàs al seu curricula de matèries, en el que considera la Pedagogia com a la ciència més interessant pels futurs mestres. (767)

Per a Matter la Pedagogia per als mestres consistiria en un curs de tres parts:

> "... estudio de las facultades físicas del hombre, y principios de educacion física; estudio de las facultades morales, y principios de educacion moral, y estudios de las facultades intelectuales y principios de educacion intelectual". (768)

Plantejaments que estaven perfectament d'acord amb la visió de la Pedagogia del seu temps i no superava els plantejaments pedagògics de Pablo Montesino.

També es preocupava per plantejar les didàctiques especials i l'aprenentatge de la lectura i escriptura, aquesta lligada amb el dibuix. En aquest conjunt de matèries, considerava que:

"El estudio de la gramática es el mas importante después del curso de religion y moral, cuyo objeto es enseñar á pesar y obrar bien.

Dos partes abraza este estudio, á saber: hablar bien; y escribir correctamente: esto es, en conformidad con las reglas que siguen las personas mejor educadas y mas instruidas.

Ya ven VV. que este arte es muy importante, por cuanto se refiere al de pensar. Efectivamente no se puede hablar bien ni escribir con regularidad sino pensando con exactitud y precision: así pues, la enseñanza de la gramática se compone de varias partes, que deben distinguirse y repartirse en un curso". (769)

Molt poc és el que diu de l'ensenyament de la Geografia i Història, la Geometria i la Història Natural. Fins i tot cal fer notar que aprofita la Geografia i la Història per a plantejar la seva concepció moralitzadora de l'educació i vindicar la Història Sagrada per a inculcar la conducta moral religiosa i cívica als infants a través del seu estudi. (770)

Al 1853 es publicaren dues obres que també volien esser una eina d'aprenentatge pedagògic per als futurs mestres i tot dos d'autors estrangers el de H. Dunn: **Principios de enseñanza ó Manual de Escuela Normal. Contiene ideas prácticas acerca del gobierno é instruccion de los niños.** (771) traduit per F. Merino Ballesteros, i el de B. Gerando: **Curso normal para maestros de primeras letras**, (772) també traduït pel

mateix Merino Ballesteros, inspector general d'Instrucció primària. Dues obres que foren incloses a la llista de llibres recomanats per a les escoles Normals per Reial ordre de 10 de gener de 1854. (773)

L'esmentat Francesc Merino Ballesteros considerava que l'obra de De Gerando oferia idees importantíssimes repecte de la dignitat del càrrec de mestre i de les qualitats que aquest ha de reunir. (774) De totes maneres resulta esser una obra que arriba amb un cert retard a l'Estat espanyol, ja que havia estat publicada a Françaa a 1832. (775)

De Gerando considerava que:

> "Al examinar sucesivamente los deberes del maestro, me he valido de intento de la voz **educacion**, prefiriendola á la de instruccion, que es la mas usada, pero que no indica tan bien como aquella el objeto general y esencial del magisterio. Mi propósito es combatir desde luego un error generalmente esparcido y profesado por los hombres superficiales, que consiste en considerar la instruccion como el único ó cuando menos, el principal beneficio que la niñez debe recibir en las escuelas: error funesto, que, desnaturalizado el caracter del magisterio, rebaja el verdadero mérito de la instruccion. La educacion y la instruccion se hallan intimamente unidas, como elementos inseparables de un mismo sistema; mas la instruccion es solo un ramo de la educacion, á la que está, por lo mismo, subordinada". (776)

De Gerando, també s'apuntava al carro del concepte d'educació cultivadora de la intel.ligència i la raó, i

l'educació moral i física. Considera que:

> "La educacion se divide principalmente en física, intelectual y moral. Cada uno de estos tres ramos concurre al mismo objeto por diferentes medios, prestándose naturalmente mútuo apoyo y debiendo proceder todos tres de consumo. En este momento no considero mas que comun resultado, abarcándolos en su conjunto". (777)

En el seu conjunt l'obra obeeix a l'ideal d'educació completa i al llarg de tota la vida, amb un fi primordial d'arribar a la Providència. Educació popular, primera educació, sociabilitat, progrés humà són altres dels conceptes que maneja amb una certa profunditat.

L'obra de Henry Dunn, al contrari de les anteriors, tenia la visió d'un anglès i no des de França, com era habitual en aquell temps. L'objecte de l'obra es servir de manual al futurs mestres i aixi ho aclaria quan parlava dels "Principios de enseñanza" a modo de carta:

> "Varias causas, querido amigo, han influido en mi ánimo para no demorar mas la publicacion de este volúmen; entre ellas, el estar profundamente convencido de la necesidad de un manual de este género: Como los encargados de la primera enseñanza proceden generalmente de las clases mas humildes de la sociedad, cuyos anteriores ocupaciones no les han permitido ilustrarse; como se han hallado sin libros y en la imposibilidad de comprarlos, es inútil esperar que posean nunca los conocimientos que elevan la educacion á la categoria de ciencia, á ménos que por un precio corto y en un reducido volúmen se les facilite lo mejor que sobre la materia han escrito los hombres sabios y de experiencia. De los centenares de jóvenes que en distintos períodos han dejando el puesto de discípulos para ocupar el de maestros,

> cuya responsabilidad es tan grande, conozco pocos para quienes una obra de esta clase, á pesar de sus imperfecciones, no hubiera sido un tesoro al principiar". (778)

Pensa que un dels objectius que ha tengut en el moment d'escriure aquest llibre ha sigut la utilitat i la pràctica sense oblidar la reflexió. Eminentment dirigit als joves que aspiraven a esser mestres, als qui es volien dedicar a la carrera de l'ensenyament.

El llibre de H. Dunn està estructurat per cartes que equivalen als capítols. En una d'aquestes cartes parlava dels sistemes mutu i simultani, definint-se pel mutu:

> "La ventaja mas obvia del sistema mútuo respecto á los demás, consiste sin duda en lo mucho que facilita el mantenimiento del órden y el buen gobierno, pues asegura en todos tiempos la ocupacion regular y constante de cada discípulo. Es evidente, además, que la suma de conocimientos que se adquieren en una escuela donde los alumnos están siempre ocupados, tiene que ser mucho mayor que la que se adquiera en otra donde el maestro, ayudado quizás de un solo individuo, á de atender á todos, y por lo tanto muchos niños deben permanecer algun tiempo ociosos". (779)

Era un seguidor de Bell i Lancaster, malgrat considerava que Lancaster havia exagerat els aventatges de la seva aplicació, probablement duit pel seu exéssiu aferrament al seu propi sistema. Apunta que aquest sistema requeria un mestre amb coneixements, més que a cap altre sistema i on els monitors han d'esser

igualment preparats per a dur una tasca el més eficàç possible. El paper del mestre resulta fonamental per a una correcta preparació del monitors que han d'esser elegits i, realment el mestre ha d'exigir una preparació sobre les matèries explicades, superior que als altres alumnes de les diferents seccions.

En general, el llibre de Dunn, resultava més literatura que reflexió científica, o sinó una espècie de receptari que pretenia esser científic i pedagògic.

El llibre de text de **Pedagogia** que sorgia dels normalistes i des de l'Estat espanyol va esser el de Joaquin Avendaño i Mariano Carderera:**Curso elemental de Pedagogía**, que ja hem esmentat, no tan sols com a llibre recomanat per les escoles Normals a partir de 1852, sinó per l'aportació a la formació dels metres que duguèren a terme, no tan sols com autors, sinó a través dels seus diversos càrrecs a l'Administració educativa, etc.

Fou publicat a 1850 amb l'objecte de facilitar una preparació específica als futurs mestres, per poder exercir amb profit la seva professió.

Assenyalant-se que la importància de l'educació de la infància requereix una preparació específica per als qui s'hi han de dedicar i se'ls hi ha de possibilitar el desenvolupament de les seves facultats, donat que

requereix un talent especial i s'aconsegueix amb l'estudi i l'experiència. Per a dedicar-se a la instrucció primària, Avendaño i Carderera consideraven que era condició indispensable el coneixement:

> "1º De las diversas facultades del hombre y de los medios mas á propósito para desarrollarlas.
> 2º Del modo de transmitir la instruccion con provecho á los niños.
> 3º De los medios de sujetar á una direccion y enseñanza general varios niños de carácter y disposiciones diversas y aun opuestas, y prepararlos con la adquisicion de ideas verdaderas, y principios puros, y con hábitos de órden y trabajo, para ser hombres honrados, laboriosos y cristianos.
> Tal es la ciencia del maestro, á la cual se designa con el nombre de **Pedagogía**, compuesto de las voces griegas **pais**, que significa niño; **ago**, yo conduzco.
> Así, la Pedagogía comprende la ciencia ó la teoría de educar y enseñar, y el arte de aplicar esta teoría á la direccion, ya de un individuo completamente aislado, ya de varios individuos en comun". (780)

A continuació classificaven la Pedagogia en dues parts: la primera part seria la que comprenia l'estudi de l'home i els mitjans de desenrollar i perfeccionar les seves facultats; la segona els mètodes de comunicar la instrucció i els mitjans d'organitzar i dirigir les escoles. (781)

En ser una obra dirigida a la formació dels futurs mestres iniciava el seu discurs preliminar precisament a: "Del magisterio de Instruccion primaria y de las

cualidades del maestro", on es dedica a situar cada un dels elements del sistema educatiu al seu lloc:

> "La familia, el estado, ó la familia y el estado juntos, han intervenido sucesivamente en la educacion del hombre. En los pueblos de la Gracia se privaba á los padres de la libertad de educar á sus hijos para encargarse el poder civil de formar ciudadanos con arreglo á sus instituciones. En nuestros dias se han hecho algunas infructuosas tentativas para resucitar el mismo sistema con idéntico fin, y no ha faltado época en que el poder eclesiástico ha pretendido igual privilegio. Reconócese generalmente sin embargo las razones que militan en favor de la familia, y en España, como en otros paises, se le concede este justo derecho, reservándose el gobierno la necesaria intervencion, como encargado de velar por el bien general, ó por el respeto á las leyes y á la moral pública". (782)

De totes maneres es donava un paper important al mestre i exposava les qualitats de que havia de disposar. Entre aquestes qualitats, n'hi havia de físiques, morals, i d'intel.lectuals. Podem posar com exemple les referides a la seva preparació:

> "Es pues una de las cualidades del maestro la instruccion, y una instruccion sólida y variada aunque no profunda en todas las materias. Es preciso que aprenda bien; que se les aproveche de las lecciones recibidas, reflexionando sobre ellas; que se acostumbre á juzgar de las cosas con acierto, pues que un estudio superficial solo sirve para aprender palabras de memoria. Nociones bien dirigidas y coordinadas, principios claros y precisos y el hábito de exponerlos con claridad y sencillez, deduciendo las consecuencias útiles y entrando en los detalles necesarios, es lo que constituye un buen maestro; es decir, que debe saber bien y no abandonar el estudio, y debe tambien saber enseñar". (783)

Seguien els plantejaments de De Gerando, que fonamentava la seva concepció del bon mestre en el seu talent i tacte per exposar els seus coneixements.

En el que fa als aspectes morals, posaven en primer lloc l'estimació a la seva professió i la simpatia vers als infants. Qüestió que procuren deixar clara amb una certa insistència, i expliquen que:

> "Con el amor á la profesion del magisterio está identificado el amor á los niños, sin el cual los esfuerzos del maestro para llenar sus deberes son inútiles, y en lugar de cumplir un deber importante y sagrado ejerce un oficio mecánico y desagradable. Pero las simpatias hacia los niños han de ser superiores al desaliento que puede provenir de la ineficacia de sus lecciones y de sus trabajos, y á los crueles desengaños que se expone á recibir de ellos y de sus mismas familias: Ni la ligereza, ni la distraccion, ni las importunas preguntas que le dirijan han de ser bastante para retraerle de amar á todos y á cada uno de los discípulos, de interesarse en su bien, de preservarlos de los males que les amenazan, preparándoles un dichoso porvenir". (784)

Reconeixien la necessitat de que el mestre havia d'esser armat d'un gran paciència i de la constància, cal obrar amb tranquilitat al mateix temps que amb desició.

Inicien la seva reflexió sobre l'objecte i divisió de les Ciències de l'Educació amb el propòsit de definir el concepte Educació, que definiria com a humanista, ja que ho és des del punt de vista de que l'educació

comprén tota l'existència de l'home, que el conduirà cap a la perfecció, en definitiva cap a Déu. (785) Per tant, com esser trascendent és el protagonista més directe de l'Educació.

Es per això que Carderera i Avendaño insisteixen en conèixer l'home en les seves diverses dimensions, des de l'educació física, educació moral i educació intel.lectual.

La salut ha d'esser una característica fonamental per a desenvolupar la seva personalitat. La higiene pot jugar un paper important en aquest aspecte. Precisament en aquest punt torna a citar a De Gerando, donant-li molta d'importància a la netedat i a l'adreç, molt interessant per a la defensa que fa de la prevenció. (786)

També dedicaren pàgines a tractar: "Medios de desarrollar la facultades intelectuales", on després de reflexionar sobre aspectes generals de les facultats de l'enteniment, Avendaño i Carderera, volen estudiar els mitjans i la cultura necessaris de que s'han de disposar al respecte. (787)

Percepció exterior, Memòria, Atenció, Judici, són els aspectes als que es refereixen. La importància que es dóna a l'atenció resulta fonamental per comprendre la

seva aportació en aquests temes. Ens diu que no hi ha percepció possible si no hi ha atenció.

De l'atenció i l'ensenyança ens assenyalaven:

> "La enseñanza es completamente estéril cuando no sabe el maestro atraer y cautivar la atencion de los discípulos; de consiguiente, tanto por la instruccion cuanto por el desarrollo intelectual, es un deber importantísimo excitar, sostener, dirigir y fortalecer la atencion". (788)

Segons l'opinió d'aquests autors, l'atenció és la facultat que està amb connexió amb les altres que desenvolupen la intel.ligència, malgrat sigui una facultat que en l'home maduri lentament. (789)

També són partidaris de graduar l'ensenyament segons el seu nivell natural de maduració de la intel.ligència. Aquest graus serien estructurats en tres divisions, i és quan, aquests autors inicien les seves idees pròpiament didàctiques:

> "Pondérase generalmente la dificultad de que los niños se ocupen en la escritura antes de saber leer, y la imposibilidad de dedicarlos al estudio de la aritmética y la gramática; y no se comprende que la lectura es más difícil que la escritura, y que el sentimiento de las formas y de los números se desarrolla antes que todos los demas. Observando lo que pasa en las escuelas de párvulos, que citamos como ejemplo vivo y palpable, encontraremos la prueba mas conveniente. ¿Qué es lo que más facilmente aprenden los niños en estas escuelas, y por tanto lo primero que se les enseña?. Antes de aprender a leer ¿no saben los puntos cardinales, las provincias de España, los caracteres mas sobresalientes de los seres de los tres reinos de la naturaleza?...". (789 bis)

En línies generals, de les propostes de Carderera i Avendaño es desprenen intencions d'introduir a la Instrucció, a través de l'ensenyament que es donava a les Escoles Normals, concretament a través dels seus plantejaments de les didàctiques especials, en particular de la Geografia, un cert activisme didàctic, especialment afavorit pel mètode proposat que pretenia anar del concret al més general com ja hem indicat quan parlàvem d'aquests autors.

El darrer llibre que cal esmentar referit a les Escoles Normals és el de M. Sanchez Ocaña: **La Maestra. Guia de Educacion práctica para las profesoras de Instruccion primaria y madres de familia,** (790) considerada com a la primera obra dedicada específicament a la formació de les mestresses i que, publicada a 1856, fou aprovada per Reial ordre de 28 de febrer de 1857. (791)

L'obra de Sánchez Ocaña tenia un objecte clar cobrir la manca d'obres que hi havia al respecte, en la perspectiva de la creació d'una Escola Normal a Girona. (792)

Com és de suposar tenia influències de l'estranger:

> "Para ordenar este manual, me ha sido indispensable recurrir á tratados especiales de que por desgracia carece nuestro pais; he